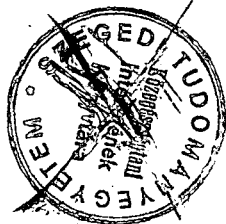

2023/xxx-c...

SZÉCHÉNYI TUDOMÁNYEGYETEM
Közegészségügyi Főosztályi Könyvtára

Lelt. napló: 11/10 Lelt. 045

----- csoport: ----- szám.

I.

BESZÉD,

melylyel

Lindner Gusztáv

jogtudor, kir. tanácsos, h. ügyvéd, a magyar közjog, közigazgatási és pénzügyigazgatási jog ny. r. tanára, a II. alapvizsgálati bizottság elnöke, a jogtudományi, államvizsgálati és az államtudományi államvizsgálati bizottság tagja, a jog- és államtudományi karnak az 1881—82-ik és 1895—96-ik tanévben dekánja és 1882—83. és 1896—97-ben prodekanja, mint rector-helyettes

A TUDOMÁNY-EGYETEM KORMÁNYÁRÓL LELEPETT

1896 október 4-én.

D 11.764

Mélyen tisztelt egyetemi közgyűlés!

A lejárt tanév, egyetemünk működésének 24-ik éve, melynek nyári szakában nemzetünk örömének államunk ezeréves fennállását magasztaló és dicsőítő fényes és lélekemelő ünnepélyei lefolytak, egyetemünk évkönyveiben is a jelentékenyebb és fontosabb eseményekben gazdagabbak közé fog számíttatni, mert keretébe Ő cs. és apost. kir. Felsége legmagasabb megjelenése az egyetemen, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úrnak megtisztelő látogatása, az új egyet. központi épület használatba vétele, az egyetemi díszjelvények adományozása, egyetemi építkezések, szervezeti munkálatok és mindennemű közigazgatási teendők teljesítése esik.

A tanév kezdetén átadá az egyet. hatóság a nagym. vallás- és közokt. minister úr meghagyása folytán a jogi kar által évek hosszú során át használt lyceumi helyiségeket az erdélyi róm. kathol. status képviselőinek, s átvevé a vállalkozóktól a nagym. minister úr szakközegének közreműködése mellett az új központi egyet. épület színház-utczai szárnyát hivatalos használatba.

Jogosan fejezhető ki az 1895 sept. 15-kén hivataláról lelépett rector az egyetem őszinte örömét a fölött, hogy végre valahára akadémiai ün-

nepeit a tudomány tekintélyének megfelelő saját otthonában ülheti meg.

1895 szeptbr. 22-én érte egyetemünket — megalapítása óta másodszor — azon ritka szerencse, hogy annak tanácsa Ő cs. és ap. kir. Felségét, legkegyelmesebb Királyunkat és Urunkat, állami kormányunk képviselői, az erdélyi részek hatósági küldöttségei s a város összes polgári és katonai hatóságaival együtt a pályaudvaron hódolatteljes tisztelettel fogadhatta s aztán Ő Felségénél a rector vezetése alatt tisztelegessen.

Most is épúgy mint 1887-ben fogadá az egyetem tanácsa Ő cs. és apost. kir. Felségét az egyetemi épület kapuja előtt, honnan Ő Felsege Br. Bánffy Dezső miniszterelnök és Perczel Dezső belügyminiszter urak, Ő Nagyméltóságai, Kolozs megye méltóságos főispánja, Kolozsvár város nagyszámú polgármestere és az egyetem intézeti főnökei kíséretében a feljáraton és folyosókon sorfalat képező egyetemi fiatalságnak folytonos lelkes éljenzése közt az új épületet megtekinteni, a rector kérésére legmagasabb nevét a jogi tanácstermébe letett egyetemi emlékkönyvbe beírni s az új egyet. épület e szárnyának sikerült fölépítése fölött legfelsőbb megelégedésének kifejezést adni kegyeskedett.

1895. november 3-kán ünneplé meg az erdélyi evang. reform. egyházkerület, hazánk helvét hitvallású kitűnőségei és válogatott közönség jelenlétében theologiai tanintézetének megnyitását, melyben az egyet. tanács is részt vett nemcsak azért, mert e tanintézet rendes hallgatói a nmgú v. és

k. o. ü. miniszter úrnak 1895 ápril 18-án 18936 sz. a. kelt m. rendelete alapján annyiban összekötetésbe hoztattak egyetemünk bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karával, a mennyiben féléveik teljes beszámítására való jogosultsággal rendes hallgatókul olykép iratkozhatnak be, hogy a tanulmányi, fegyelmi és leczkepez szabályzat 49 §-ától eltérőleg csak heti 10 óra hallgatására kötelezhetők s az egyetemi rendes hallgatókat megillető összes jogokban és kedvezményekben részesedjenek, — az ösztöndíjak elnyerésére való jogosultság kivételével, — hanem azért is, hogy őszinte örömeinek kifejezést adjon egy hazai magasabb tanintézet sikerült megalapítása fölött.

Értesülve arról, hogy Ő Felsőge 1895 okt. 12-én kelt l. f. elhatározásával a legmagasabb nevét viselő kolozsvári tudomány-egyetemnek díszjelvények beszerzésére ötezer forintot legkegyelmesebben adományozni méltóztatott, az egyetem tanácsa a rector magnificus vezetése alatt m. é. november 3-kán Br. Bánffy Dezső minisiterelnök úr és m. é. november 4-kén Dr. Wlassics Gyula v. és k. o. ü. minister úr ő Nagyméltóságaiknál tisztelgett s az 1895 november 9-kén tartott ülésében a ministeri leiratot tudomásul véve, egyhangu határozattal kimondta, „hogy addig is, mig a jelvények elkészülnek, és azok bemutatásával Ő cs. és ap. kir. Felsőgeének a székes fővárosban személyesen tolmácsolhatnák ezen kitüntető kegyének megnyilatkozásáért az egyetem legmélyebb hálás köszönetét, a díszjelvények adományozása céljából tett magas előterjesztésekért úgy a minisiterelnök

úr ő Excellentiájának, mint a nagyméltóságú val-
lás- és közokt. i miniszter úrnak az egyetem hódol-
latteljes köszönete feliratilag fejeztessék ki.

Az egyetem közigazgatási teendői.

Az egyetem ügyei egyrészt elnökileg, másrészt
9 rendes és 22 rendkívüli ülésben intéztettek el.
Az elintézett ügydarabok száma 1762-re emel-
kedett.

A rector és a kari dekánonak évenkénti új-
javálasztása szükségképen maga után von bizonyos
ingadozást és nehézkességet az közigazg. ügyek el-
intezésében, melyet mint az egyetemek önkormány-
zatával és sajátos szervezetével járó hátrányt
tűrni kell addig, míg a közigazg. teendőket ellátó
egyetemi közegek részletesebb és czélszerűbb tag-
lalása a közigazg. ügyeknek gyorsabb és megfele-
lőbb elintézési módját biztosítja.

A lejárt tanévben mindenféle rendkiv. közig.
teendők voltak ellátandók, melyek nem minden év-
ben ismétlődnek s melyek főleg azért több mun-
kát okoztak, mert a közoktatási kincstár érdekeit
védelmező egyetemi hatóság kénytelen vala az új
központi egyet. épület berendezését, valamint an-
nak fűtési és világítási felszerelését mint szerződés
ellenest kifogásolni s mert csak az utolsó időben
s csak ismételt erélyes felszólalás után sikerült, az
egyet. hatóság a szerződésen alapuló követelése-
nek a vállalkozókkal szemben legnagyobbbrészt ér-
vényt szerezni.

A rectori és jogkari dekáni hivatalnak, az egye-
temi könyvtárnak és a quaesturának, valamint a gond-

noki hivatalnak, a földrajzi és növénytani intézetek átköltötetése, az egyetem régi épületében elhelyezett növénytani, ásványtani, természettani és általános kór- és gyógyszerészeti intézeteknek a városi vízvezetékekkel való összekapcsolása és megfelelő vízvezetéki berendezéssel való ellátása, a központi épület csatornáinak a város csatorna-hálózatával való összeköttetése, tűzrendészeti óvintézkedések elrendelése és gyakorlati alkalmazása, a kiállítási tárgyak és munkák előkészítése és teljesítése a rendes munka-menyiséget tetemesen szaporították, mely a rectori hivatal teendőinek gyakrabban beállott helyettesítő ellátása folytán még bajosabban volt elintézhető, mint rendes körülmények közt.

Az egyetemi hatóság igyekezett a közigazg. teendők gyors és megfelelő elintézésének megkönnyítését elősegíteni egyetemi állandó bizottságok szervezésének javallása útján, melyek létesítését a nagym. miniszter úr elismerésre méltó készséggel megengedni méltóztatott.

Az egyet. állandó építkezési bizottság, melynek keletkezési oka voltaképen az egyetemi hatóság és a vállalkozók közt az új egyet. központi épület átadása alkalmával támadt egyenetlenségekre vezethető vissza, a nagym. miniszter úr 1895 novbr. 21-én 62504 sz. a. kelt rendelete alapján létesülvén, szervezeti szabályzata a nmgú miniszter úrnak 1896 ápril. 16-án 3842 sz. a. kelt m. rendeletével erősített meg.

Az építkezési bizottságban mindanegy kar 1—1 taggal van képviselve; azonfelül az építészeti hi-

vatal főnöke is tagja a bizottságnak. Az elnöki teendőket Dr. Davida Leo, ny. r. tanár, a jegyzői teendőket Ladits Nándor egyet. gondnok látja el.

A második a lejárt tanév alatt szervezett bizottság az egyetemi állandó torna-vívó-bizottság, melyet a nmgú minister úr az egyet. tanács felterjesztésére 1896 márcz. 22-én 5210 sz. a. k. m. rendeletével az egyetemi torna-vívó-ügy észszerű kezelésének szakszerű ellenőrzése céljából erősített meg.

Ezen bizottságban is képviselve van mindanegy kar; az elnöki teendőket Dr. Lindner ny. r. tanár teljesíti.

A harmadik egyet. állandó bizottság az egyet. állandó gazdasági bizottság, melynek szervezeti szabályzata munka alatt van s mely hivatva lesz az egyetem gazdasági ügyeinek szabályszerű elintézését gondosan előkészíteni s lehetőleg megkönnyíteni, nemkülönben működésével az egyet. hatóságot a közigazg. teendők ellátása tekintetében tehermentesíteni.

A múlt évben elintézett fontosabb szervezeti ügyekre vonatkozó, már 1895 május 27-én 27901 sz. a. kibocsátott ministeri rendelet hozandó szóba mely a jog- és államtudományi államvizsgálatok újjászervezését a két tudomány egyetem jog- és állam tudom. kara véleményének bekérése mellett, kilátásba helyezte, de még keresztül nem vitte.

Az 1895 május 18-án 11658 sz. a. kelt miniszteri rendelet, mely a tanári succrescentia nagy horderejű és az egész magyar tudományos életet átfogó kérdését felkarolta, ezen egyetemen

szintén a lejárt tanév alatt nyert elintézést egyrészt seminariumi előadások rendszeres tartásának elrendelése, másrészt külföldi utazási ösztöndíjak adományozása útján, melylyel az ösztöndíjasnak azon kötelessége jár, hogy jelentést tegyen folytatott tanulmányairól s a végén szakmája köréből egy értekezést közöljen egy tudományos szaklapban.

A nmgú v. és k. o. minister úr 1895. novbr. 9-kén 57316 sz. a. kelt magas rendelete útján értesült az egyet. tanácsa arról, hogy a tanári fizetések és lakbérek emelése iránti kérése ezúttal teljesíthetőnek nem találtatott.

Az egyet. tanácsnak a két tudományegyetem törzsfizetéseinek egyenlősítését tárgyában f. é. szeptember elején a nmgú vallás-és közokt. ü., valamint a pénzügyminister úrhoz tett újabb felterjesztésére a nagym. v. és k. o. ü. minister úr az 1897-ik évi állami költségvetési törvényjavaslatnak a képviselőház pénzügyi bizottsági ülésében végbement tárgyalása alkalmával kijelentette, hogy az 1893: 4. t.-cz. revisiója nélkül is rendezhető és rendezendő a kolozsvári egyetemi tanárok fizetése, kiemelve azt is, hogy eltévesztett közoktatási politika volna az, a mely az egyet. tanárok törzsfizetésében főváros és vidék szerint különbséget tenne és így az egyetemek közt fokozatokat állapítana meg.

Hangsúlyozta végre a minister úr: Erős kulturális érdek követeli az oly rendszer behozatalát, mely a törzsfizetés szempontjából nem állít fel fokozatokat a budapesti és kolozsvári, de bármely

ezenkívül felállítandó egyetem között sem, határozottan megígérve, hogy a jövő évi költségvetés e visszásság fokozatos megszüntetéséről fog intézkedést tartalmazni.

A nmgú miniszter úrnak a nők tudományos pályára bocsátása tárgyában 1895 decbr. 19-én 65719 sz. a. kiadott úttörő rendelete tág körökben nagy meglepetést szült.

Ő cs. és ap. kir. Felsége Bécsben 1895 novbr. 18-án kelt l. f. elhatározása alapján a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való léphetésök céljából — a felsőbb tanintézetekre leendő felvételekre — a mennyiben a szabályszerű feltételeknek megfelelnek — az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján esetről-esetre engedély adassék és részükre, miután tanulmányaikat a fennálló szabályok értelmében sikerrel befejezték, a képesítő oklevél kiadassék.

Noha e rendelet határozott haladást jelent női oktatásunk területén, nagyobb és általánosabb gyakorlati befolyással a magasabb női oktatásra mind a mellett csak kellő számú leánygymnasiumok szervezése után fog birni.

A tanárok illetményeit megállapító szabályzat, mely a nm. v. és k. o. minister úr 1896 május 9-én 20599 sz. a. kelt m. rendeletével, a tudomány- és műegyetemi tanárok által állami vagy kir. felsőbb és középtanintézeteknél eltöltött szolgálati éveknél az egyetemi (műegyetemi) tanári szolgálatba korpótlék szempontjából való beszámítása tárgyában kibocsátott, egységes alapot teremtett a korpótlékok be-

számítására nézve, melynek eddigi hiánya az egyes beszámítási eseteknek rendkívül eltérő elintézési módját vonta maga után.

A házi átalány kiegészítésére, az egyetemi gondnok és quaestor hivatalos működésére vonatkozó alapelvek megállapítására, az egyetemi alapítványok tőkeösszegeinek és felgyülemlett kamat-összegeinek 4%-os koronajáradék kötvényekben való elhelyezésére, a berendezési és kiállítási szükségletek kiutalványozására vonatkozó rendeletek egyszerű felemlítésére szorítkozom.

Egyetemünknek tervezett, de még keresztül nem vitt építkezései leginkább bizonyítanak a mellett, hogy még messze állunk összes-intézeteinknek teljes felszerelésétől.

Az egyetem részére törvényhozásilag megszavazott évi dotatio, mely 1872-ben csak 101734 frtot tett ki, 1895-ben már 351.358 frtra emelkedett.

A rendes dotation kívül a törvényhozás csaknem minden évben szavazott meg rendkívüli összegeket tanszékek és intézetek fölszerelésére, a könyvtár hiányainak kiegészítésére és egyet. épületek emelésére, úgy hogy az egyetem alapítása óta megszavazott összegek már meghaladják a 7 millió forintot, mely összegből körülbelül $5\frac{1}{2}$ millió frt a rendes évi kiadásokra, másfél millió frt pedig az építkezésekre s épület berendezésekre esik.

A központi épület beltorda-utczai szárnyának f. é. tavaszán megkezdett építése már annyira haladt, hogy az épület földél alatt van és annak használatba vehetése 1897 őszére biztosan remélhető.

Az országos Karolina kórház új épületére felhasználandó telek tekintetében a nm. minister úr végérvényesen még nem határozott. 1895 decbr. 10-én 67934 sz. a. k. rendeletével ugyan leküldötte a nm. minister úr az országos Karolina kórház új épületére vonatkozó terveket és költségvetést, valamint az alsó-szénutczai telep és gazdasági egyesület kertjére vonatkozó s a magassági méreteket is feltüntető két kataszteri felvételt az egyet. tanácsnak, de az orvosi kar a kérdéses telkek helyszíni megvizsgálatása után is 1896 junius 1-én és 3-kán tartott üléseiben hozott egyhangú határozattal az alsó-szén-utczai telek mellett foglalt állást nem csak azért, mert e telek közel esik a városhoz s ennél fogva úgy a járó betegek, mint a hallgatók részére könnyen hozzáférhető, hanem azért is, mert ott áll már az élet- és közegészségtani, a bonczani, a kórbonczani és törvényszéki orvostani intézet, közvetlen szomszédságában pedig — a múzeum kertben — a növénytani, állattani és vegytani intézet.

A gazdasági egyesület kertjének választása ellen szólnak kedvezőtlen talajviszonyai, a többi orvoskari intézetek, s a központtól távol fekvése, a nagy laktanya zajos és zavaró szomszédsága, a környék kövezetlen útai s a vízvezeték berendezésével járó nagyobb nehézségek s így remélhető, hogy az orvosi kar véleménye a kórházi építkezési hely kiválasztásánál számba fog vétetni.

A központi egyet. épületnek középső része talán csak a jövő évszáz kezdetén lesz használatba vehető, mert az építkezési költségek megszavazása

csak évi részletekben fog megtörténni; de annál biztosabban remélhető, hogy az egyetemnek új könyvtáráépülete előbb elkészül, melyre Kolozsvár sz. kir. városának képviselő testülete a város tulajdonát képező, a bel- s kültorda-utca sarkán fekvő u. n. kőfaragó telket ingyen felajánlott, mely értékes ajándékért az egyet. tanács a város tanácsának és képviselő testületének átiratilag őszinte köszönetet nyilvánított.

As egyetem tanári és tanítói ssemélyzete

a lejárt tanév téli szakában:

45 rendes, 6 címz. ny. rendkívüli, 9 magántanár, 3 magántanító s 1 előadóból állott.

Nyári szakában:

43 rendes, 6 címz. ny. rendkívüli, 10 magántanár, 4 magántanító s 1 előadó működött.

A tanári kar a lejárt tanév alatt a következő tanárokkal szaporodott:

Ő Felsége 1895 jul. 12-kén kelt l. f. elhatározásával

Dr. Haraszti Gyula állami főrealiskolai rendes tanár a francia nyelv és irodalom tanszékére rendes tanárrá;

Dr. Csengery János bpesti tanárképző intézeti gyakorló főgymnasiumi rendes és egyetemi magántanár a classica philologia nyilv. rend. tanárává;

Ő Felsége 1896 január 29-én Bécsben kelt l. f. elhatározásával

Böhm Károly budapesti ág. ev. főgymnasiumi igazgató a nyugalomba lépett dr. Szász Béla ny. r.

tanár helyébe a bölcsészet nyilv. rend. tanárává neveztetett ki;

Dr. Kenyeres Balázs a törvényszéki orvos-tan nyilv. rendkiv. tanára,

Dr. Buday Kálmán a kórboncz- és kórszövegtan helyettes tanára és dr. Vajda Gyula a magyar művelődés történet nyilv. rendkívüli tanára ugyanazon tanszékek rendes tanárává nevezettek ki.

Ha őszinte örömmel üdvözlöm egyrészt egyetemünk kötelékébe fölvelt, illetőleg előléptetett e jeles szakfériakat, másrészt mindnyájunk mélyen átérzett fájdalmának kell kifejezést adnom két munkás érdemteljes tagtársnak gyászos elhunytá fölött.

Dr. Rózsahegyi Aladárnak, a közegészségtan, orvosi rendészet és állatjárványtan 1883 óta alkalmazott ny. r. tanárának 1896 január 27-én bekövetkezett halála nem jött váratlanul, mert állapota már huzamosb idő óta reménytelen volt.

Az elhunyt, kinek korai sírba szállását mélyen fájjaljuk, alapos közegészségtani ismereteit az egyetem és a város érdekében értékesítette, jótékonycélú egyesületek kebelében és különösen, mint a vörös kereszt-egylet alelnöke élénk, közhasznú tevékenységet fejtett ki.

Igazán megdöbbentően hatott tanártársaira és barátaira dr. Kanitz Ágost, a math. term. t. kar ny. r. tanárának és e. i. dekányjának 1896 jul. 12-én villámcsapásként bekövetkezett hirtelen elhalálása, ki az 1896 május 29-én tartott pályadíjosztóközgyűlésen oly rendkívül érdekesen és élénken értekezett a „Növényismeret és növénytu-

dományról hazánkban a legrégebb időktől napjainkig.“

Egyetemünk e két fáradhatlan, tudományukat gondosan művelt munkás tagjának emlékét tiszteletben fogja tartani.

Sit Vobis terra levis!

A múlt tanévben a tanári kar tagjait ért kitüntetésekéből a következőket emelem ki:

Dr. Kuncz Ignác ny. r. jogtanár a m. tud. akadémia lev. tagjává választatott meg,

Dr. Békésy Károly címz. ny. rkiv. tanárrá neveztetett ki,

Dr. Brandt József ny. r. orvostanár Ő cs. és ap. k. Felségétől a III osztályú vaskorona-rend adományozásával lett kitüntetve,

Dr. Finály Henrik bölcs. kari ny. r. tanárnak a magyar nemesség adományoztatott.

Érettségi vizsgálatokra küldettek ki kormány képviselőkkül: Dr. Finály Henrik, dr. Schilling Lajos, dr. Szádeczky Lajos, dr. Schneller István, dr. Csengery János, dr. Böhm Károly és dr. Moldován Gergely ny. r. tanárok.

Dr. Márki Sándor ny. r. tanárt a m. k. belügyministerium 30736/I 1896 sz. a. kinevezte a magyarországi helynevek egységes törzskönyvének létesített vegyes bizottság tagjává,

1896. márcz. 26-án grf. Béli Ákos főispán kinevezte Kolozsvár sz. k. város tiszteletbeli tanácsosává,

1896 szeptbr. 5—6-án az egyet. tanács megbízásából Hunyad vármegyének a Vulkáni és Vas-kapui hágóknál rendezett millennaris ünnepén az egyetemet képviselte.

A tanárok irodalmi működését

a XVII. sz. melléklet tünteti fel.

Magántanári képesítések:

a) a jogi karban:

Dr. Finkey Ferencz sárospataki jogakad. tanárnak a büntetőjogból és pertanból megszerzett magántanári képesítése a nagym. v. és k. o. minster úrnak 1896 június 8-án 28874 sz. a. kelt. m. rendeletével erősített meg;

b) az orvosi karban:

Dr. Genersich Gusztáv a gyermekgyógyásza tból magántanári képesítést nyert a nagym. minster úrnak 1896 május 11-én 24540 sz. a. kelt rendelete alapján;

dr. Ákoncz Károly a születeszeti és nőgyógyászati propaedeutikából magántanári képesítést nyert a nagym. minster úrnak 1896 július 31-én 41982 sz. a. kelt rendelete alapján;

c) a bölcsészet-, nyelv- és történettud. karban:

Dr. Ferenczi Zoltán czimz. ny. rendkiv. tanár a nagym. minster úrnak 1895 decbr. 30-án 70142 sz. a. kelt rendelete alapján. jogosítványt nyert a magyar irodalomtörténet egész körére kiterjeszthető előadások tartására;

d) a mathem. term. tudományi karban:

Dr. Ruzitska Béla vegytani tanársegéd magántanári képesítést nyert az alkalmazott analitikai chemiából a nm. min. úrnak 1896 július 29-én 41103 sz. a. kelt rendelete alapján.

Tanársegédi teendő k ellátásával bízott meg 1895 okt. 1-jétől kezdve Sztancsek Zoltán

az ásványtani tanszéknél s dr. Bálint Sándor az állattani tanszéknél a kisebb tanársegédi illetmények kiútványozása mellett.

Vegyész-növendékké Markovits Miksa másodéves gyógyszerész-növendék választatott 1895 szept. 1-től kezdve egy évre; 300 frtos vegyész-növendéki ösztöndíja a nm. minister úrnak 63670/895 számú rendeletével kiútványoztatott.

Az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság és középiskolai tanárképző intézet 1895/6-ik évi működésének eredményeit a XIII. melléklet;

a vizsgálatokat a XIV. melléklet, és

a tanári oklevelet nyertek neveit a XV. melléklet tünteti fel.

A tanárképző intézetnek volt a tanév végén összesen 19 tanszéke, a melyekből egyik (az ásványtani) helyettessel láttatott el.

Újonnan szerveztetett a II-ik félévben a francia nyelvészeti és irodalmi gyakorlatok tanszéke, de egyelőre tiszteletdíj nélkül.

As egyetemi könyvtár,

melynek az új központi épületben történt átköltöztetése hat heti munkát és körülbelől 1800 frtnyi költséget vett igénybe, a tanév végén könyvtár igazgatót és könyvtárórt nyert.

Az egyet. könyvtár igazgatójává Ő Felsőge Ischlben f. é. jul. 13-án kelt l. f. elhatározásával dr. Ferenczi Zoltán cz. ny. rendk. egyet. tanárt a VI-ik fizetési osztályba sorolással és az

ezen osztály második fokozatának megfelelő illetményekkel l. k. kinevezni méltóztatott.

Lainzban f. é. május 25-én kelt l. f. elhatározásával Ő Felsége dr. Gyalui Farkas könyvtártisztnek az egyet. könyvtáróri címet és jelleget adományozni kegyeskedett.

A könyvtár évi 6000 frtos rendes dotatiót kap, melyben a négy kar 4 egyenlő rész szerint osztozódik; a dotatiohoz járul még a hallgatók könyvtár- és beiratási illetéke, mely jelenleg körülbelől 1000 frtra tehető.

Évről-évre mindinkább tűnik ki a rendes könyvtári dotatio elégtelensége, melynek nagy részét a folyton szaporodó folyóiratok előfizetési díjai emésztik föl.

E bajon csak némileg segíthettek az itt-ott engedélyezett rendkívüli könyvtári dotatiók, melyek legutolsója 5000 frtból állott s részben még elszámolás alatt van, mert csak a jogkari dekánnak adott meg eddig a szabályszerű felmentvény az általa elszámolt összegre nézve a nagym. minister úrnak 1896 június 10-kén 23341 sz. a. k. rendeletével.

Az egyet. könyvtár a könyvtárigazgatónak 1896 aug. 24-én tett hivatalos jelentése szerint a lejárt tanév alatt gyarapodott 2030 kötettel és 1460 külön kezelt apróbb nyomtatvánnyal, összesen 3490 darabbal. Hozzáadva ezen gyarapodást a múlt évben kimutatott 37014 kötet- és térképhez, jelenleg az egyet. könyvtár 39044 kötet- és térképből áll; a doktori dissertatiók száma az idén 12703-ra szaporodott.

Ezekhez járulnak még a bpesti egyetemi könyvtárnak átvett duplumai, melyek összesen 3374 műből állanak.

A könyvtár olvasó-termében megfordult tíz hónap alatt 5988 olvasó. Legélénkebb volt a könyvtár látogatása márczius havában.

Kivétellett az olvasó-teremben való használatra 3911 mű 5265 kötetben és füzetben, házi használatra 1446 mű 2530 kötet- és füzetben, összesen 5357 mű 7796 kötet- és füzetben.

Az egyetemi hallgatóságunk lassan bár, de folyton emelkedő száma a lejárt tanévben a legmagasabb volt az egyetem fennállása óta, mert a téli félévben 702 és a nyári félévben 643 hallgató látogatta az egyetem előadásait.

A hallgatók számának a nyári félévben bekövetkezett apadása, úgy látszik, némileg összefügg a fővárosi egyetemnek a millennium évében nagyobbodott látogatottságával.

Az 1895/6-iki tanévben működött tanerők létszámát, a hirdetett előadásokat, az egyetemi hallgatóságot, s tagjainak minőségét és vallását, a kiállított távozási és végbizonyítványokat, a tandíjmentesség engedélyezését, az ösztöndíj-, szorgalom-pálya- és jutalomdíjakat, a megtartott vizsgálatokat és szigorlatokat, a kiállított doktori okleveleket, a dologi és személyi kiadásokat, az egyetemi alapítványokat és egyleti tőkéket, a középiskolai tanárvizsgáló bizottság és középiskolai tanár képző intézetnek m. é. működését és az egyet. könyvtár használatát az I—XVI c. alatt mellékelt kimutató-sok tüntetik fel.

Az egyetemi hallgatóság magaviselete általában véve az akadémiai szabályoknak megfelelő vala. Egy esetben fegyelmi vizsgálat alapján hozott fegyelmi ítélet folytán több egyetemi hallgató a fegyelmi szabályzat 83-ik §-ában foglalt kihágás miatt az egyetemi tanács színe előtt megrovatott.

A lejárt tanévben is a halál több reményteljes ifjút ragadott el körünkből, nevezetesen: Kovács Kálmán, Gál Ádám és Pothorszky József joghallgatókat, valamint Rézler Jenő jogszigorlót, Riesenberger Lajos orvosszigorlót és Ferenczi Sándor gyógyszerészettan hallgatót.

Amica tellus ut des hospitium ossibus!

Az egyetemi alapítványok tőkéje összesen 41464 frt 61 krt tesz ki.

A joghallgatók, orvostanhallgatók, középiskolai tanárjelöltek és gyógyszerésznövendékek segélyegyleteinek tőkéje összesen 30019 frt 75 krból áll.

Hozzájárul a kolozsvári mensa academica (diákasztal) tőkéje 7507 frt 84 krral, mely összeg a jótékony célú államsorsjáték idei nyerességéből Ő cs. és ap. kir. Felsége I. f. elhatározása alapján nevezetes összeggel fog szaporíttatni.

Igen kellemes kötelességet teljesítek akkor, mikor az egyetemi hatóság és fiatalság nevében hálás köszönetet mondok a kolozsvári diákasztal humanus céljait előmozdító nemeslelkű adakozóknak, nevezetesen:

Az államtudományok tiszteletbeli doktorának, nagyságos Hegedűs Sándor úrnak, Kolozsvár sz. k. városa országgyűlési képviselőjének (1000) ez erforintos nagylelkű adományáért;

Az államtudományok tiszteletbeli doktorának, nagyságos Kőrösi József úrnak, a székes fővárosi statisztikai hivatal igazgatójának (250) kétszázötven forintnyi adományáért;

Az első magyar általános biztosító társaságnak (50) ötven forintnyi adományáért.

Legyen végre szabad, az egyetem nevében hálás köszönetet is mondanom néhai Szacsavay Sándorné született báró Wesselényi Jozefin nemes gondolkozású úrhölgynek áldást terjesztő bőkezűségeért, melylyel számos közhasznú intézet között a kolozsvári diák-asztalnak is (5000) ötezer forintot végrendeletileg hagyományozott.

A legelső *promotio sub auspiciis Regis*, mely Ő cs. és ap. kir. Felsége 1895 novbr. 9-én Bécsben kelt l. f. elhatározása alapján 1896 márczius 1-jén a városi vigadó nagy termében Ő Felsége személynökének Nmgú Dr. Wlassics Gyula v. és k. o. ü. m. kir. miniszter úrnak és a város egész intelligentiájának részvetele mellett akadémiai ünnepély méltóságának megfelelő módon és mintaszerű rendben lefolyt, s melynél Filep Gyula orvosszigorló az orvostudományok doktorává avattatott, a résztvevők teljes megelégedésével találkozott.

Az egész felavatási ünnepély gondos előkészítésének és fényes lefolyásának részletes leírása, melyre különben két tanácstag vállalkozott, beszámolóm körén kívül esik s így megelégedhetem annak kiemelésével, hogy az ünnepély mindenben a szabályzat határozatai szerint megtartatott; de másrészt mulasztás jogosult vádjának vélném kitenni

magamat, ha beszámolómba nem venném fel szó szerint az elnöklő prorektor beszédjeit s Ő Felsége nmgú személynökének mélyértelmű és lendületteljes szónoklatát:

Az egyetemi tanácsnak Kolozsvár előkelőségei által teljesen megtöltött díszes terembe történt bevonulása és elhelyezkedése után dr. Meltzl Hugó elnöklő prorektor a következő beszéddel nyitotta meg a díszülést:

Nagytekintetű Gyülekezet!

Tekintetes Egyetemi Tanács!

Midőn van szerencsém megnyitni a mai nyilvános díszgyűlést, mely legelső a maga nemében az Ő Felsége legmagasabb nevét viselő egyetemen, alig találhatok méltóbb szót hozzá, az ősrégi academicus üdvözlétnél: Q. F. B. F. Q. S! (Quod felix bonum faustumque sit!), mely egyformán szól a magas Sénatusnak, valamint Filep Gyula orvosjelölt úrnak, a kit ezennel köszöntök; de mindezekelőtte az Alma Mater Francisco-Josephina e díszes vendégkoszorujának. És most legyen szabad felkérni az orvosi kar e. i. nagyságos dekánját dr. Udránszky László mélyen tisztelt kartárs urat, hogy méltóztassék tanácsunk elé terjeszteni a mai promotio sub auspiciis ügyét.

Ennek megtörténte és a kir. Felség nmgú képviselőjének előírt fogadtatása után elnöklő prorektor a Felség személynökét a következő ünnepélyes beszéddel üdvözölte:

Nagyméltóságú Királyi Képviselő Úr!

Kegyelmes Urunk!

Midőn Excellentiád mint Felsőges Urunk és Királyunk legmagasabb Személyének képviselője a zord tél végén kegyeskedett e bérczes hazarészben megjelenni a sub auspiciis Regis legelőször tartandó ünnepélyes felavatásra, jól esik nemcsak az Alma Maternek, hanem az egész díszes gyűlekezetnek, hogy alattvalói hódolattal adózhatik Ő cs. és ap. kir. Felsőgének, hálás tisztelettel üdvözölve a magyar kir. szent Majestas képviselőjét.

És midőn legkivált az egyetemre nézve szolgál kétszeresen is jó omennek, hogy az erdélyi részek ez ünnepélyes alkalomból a Felsőg legmagasabb Személye képviselőjének épen Excellentiád szeretve tisztelt magas személyében örvendhetnek, mint a kinék erős kezére van bízva a magyar egyház és iskola felvirágzása, kegyeskedjék megengedni Excellentiád, hogy kezdetét vehesse a tulajdonképeni ünnepély.

Az egyet. tanács a beszéd végeztével újra helyet foglalván, jelölt a királyi képviselő előtt állva és meghajlás után olvasva a következőket mondja:

Nagyméltóságú királyi képviselő Úr!

A legmélyebb hódolattal járulok Nagyméltóságod, mint Felsőges Urunk és Királyunk legmagasabb Személyének képviselője elé. Meghatott lelkekben soha nem enyésző hálával köszönöm a kegyet, hogy Uram és Királyom engem a mai kitüntetésre méltat. Örömtől magasztosultan, igaz szív-

ből fogadom köszönetem zálogaként, hogy teljes életemben mindig minden törekvésemet, mint hű alattvaló Királyom szolgálatára, szeretett hazám javára és dicsőségére fogom szentelni.

Miután a jelölt doktorrá avattatott és doktori oklevelét átvette, Nagyméltóságú Doktor Wlassics Gyula Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minister Úr, mint Ő császári és Apostoli Királyi Felségenek Képviselője a gyűrű átadása alkalmával a következő beszédet mondotta:

Az Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége legmagasabb nevét viselő Ferencz József tudományegyetem polgárai között Ön az első, ki abban a fölemelő és az egész életére kiható kitüntetésben részesül, hogy a kora ifjúságától odaadó ügybuzgalommal kifejtett szellemi munkásságát és tanév-ről-tanévre elért sikerét Urunk Királyunk méltónak tartotta arra, hogy tudorrá avatása alkalmából legmagasabb Személyét képviseltesse.

A „sub auspiciis Regis“ tudorrá avatás ez ünnepén, midőn a leggondosabb fejedelem uralkodói bölcsessége és királyi szíve lebeg fölöttünk, vigyük mindenekelőtt szívünk, lelkünk legmelegebb érzéseivel hódolatteljes hálánkat a trón elé, s köszönjük meg, Ön a kitüntetett, én a képviselő és az egész ünneplő közönség a királyi kegy ez újabb megnyilatkozását.

És különösen itt, a dicsőségesen uralkodó király nevét viselő egyetem magasztos ünnepén, midőn Ő Felsége fejedelmi ajándékát vagyok hivatva átnyújtani, érezzük át, a mi minden hű magyar szívében él és a mi igazán a nemzetnek köztudata

gyökeréig ható élő lelkiismeretévé vált, hogy az ezredév nagy nemzeti ünnepére e sok megpróbáltatáson keresztül ment hazának nincs nagyobb áldása, becsesebb ajándéka, mint a mi hőn szeretett Királyunk az ő fejedelmi erényeivel.

Ő nemcsak a magyar alkotmánynak legfőbb őre és az alkotmány biztosítékainak legrendíthetlenebb oszlopa, de a magyar nemzet fentartó erejének és hatalmának, az eszmékben és eszményekben egységes magyar nemzeti kulturának fejedelmi apostola.

A királyi tettek egész sorozata nyilvánítja, hogy a nemzet nagyságának, jövő fejlődésének és felvirágzásának legfőbb biztosítékát a nemzet közművelődésében látja.

A tudorrá avatás ez intézményének megte-remtésével minden beszédnél ékeőbb királyi tetteben szól nemzetünkhöz.

Nézzétek — szól a királyi tett a magyar társadalomhoz — én fejedelmi gondjaim között, trónomról méltónak tartom, hogy figyelemmel kísérjem a haza legdúsabb termést ígérő virágait és ápolom őket, hogy a magyar hazának gyümölcsözzenek. Felkeresem már a tanuló szobákban, a tehetség, szorgalom, a példás akaraterő kivívta igaz érdemet, melyet sem születés, sem rang, sem illetéktelen befolyás meg nem szerezhet és átnyújtom a tiszta érdemnek a legszebb pályabért.

Jutalmazom az ifjúkor munkásságát és kötelezem a remény beváltására, mert e csillogó drágakő nemcsak kitüntetés, de kötelez. E drágakőről nemcsak e szó ragyog le: jutalom, de mellette még

nagyobb arányokban emelkedik ki a másik jelige: kötelesség. És ennek hű teljesítéséből közös anyánk, a hazára száll az áldás. Így beszél a királyi tett a magyar társadalomhoz.

És én kérdelem: a magyar társadalom öntudata, lelkiismerete mit szól e királyi tettel szemben? Teljesíti-e kötelességét? Beviszi-e komoly, mély, igazi érdeklődését a tantermekbe, és mit tett az ifjúság között a szellemi verseny fokozására, mit a kiválók kitüntetésére? Tépelődhet, elmerenghet ezen egy kissé a magyar társadalom lélektana. Különösen meggondolhatja, hogy a díjkiosztások Anglia és Franciaország társadalmában országos eseményt képeznek. Az angol gazdag ember ritkán mulasztja el, hogy végrendeletében ne tűzzön ki díjakat az egyetemeken. A versenyek hatása hatalmas. Pasteur életének leírásában olvasom, hogy első versenyén a 14-ik helyre jutott. Egy évig nem mutatkozott. Tanulmányába mélyedt és mikor az új versenyen a negyedik helyre jutott, lépett az Ecole normale-ba. Anglia két vezérférfia: Salisbury és Gladstone számos egyetemi díjban részesült... de nem folytatom.

Én csak kérve-kérem a magyar társadalmat, értse meg és vesse szívébe a királyi tett szózatát. Vonja le a tanulságot. A mi socialis életünk érdeklődése a kizárólagosság hibájában szenved. Vannak nagy tudósaink, íróink, művészeink és van tudományos írói és művészi életünk is, de a társadalmi élet egész szellemi érdeklődését a politika és itt is a napi politika muló tüneményei emésztik fel, úgy, hogy komoly, mély, igazi érdeklődés a

magyar socialis életben a szellemi élet más nyilvánulásai iránt nem is jelentkezik.

Pedig az összetartó, a kibékítő, a fölemelő, a lélek harmoniáját, a kölcsönös méltánylást és becsülést biztosító, a nemzet igazi idealjai felé vezető elemek a napi politika izzó kohójának körén kívül állanak. A politikai érdeklődés kizárólagossága a magyar társadalmi élet nagy hibája.

Ezen segítenünk kell és segítünk is. Fordítsuk tekintetünket a trón felé. Szeretett királyunk ama fejedelmi tetteire, hogy a „sub auspiciis Regis“ intézményét megteremtette — nem válaszolhat szében a magyar társadalom, mintha követve uralkodójának dicső példáját, beviszi komoly, mély érdeklődését a tantermekbe. Az ifjúság nemes versenyét kiki a maga módja és eszközei szerint mozdítsa elő. Odaadó figyelemmel kísérje, meleg érdeklődéssel vizsgálja: kik lesznek hivatva majdan a nemzetet vezetni, a nemzet intelligentiájának feladatát betölteni.

Igy a magyar társadalom kivetkőzik fokozatosan egyoldalúságának békóiból. Lassankint a szellemi élet minden nyilvánulásához érdeklődéssel tapad és boldogabb lesz; harmonikusabb lesz a világnézet, melyben ítéljük a jelent és látjuk a jövőt.

Tevékeny munkatársa lehet a magyar társadalom a tanári kar oktatásának és nevelésének és jóltevője a nemzet legnagyobb kincsének — a haza ifjúságának.

Ezen inkább megérintett, mint kifejtett gondolkör váljék termékeny erővé és a fejedelmi tett adjon új irányt a magyar társadalom szellemi

tartalmának és igazi mély érdeklődésének. Oldozza fel az egyoldalúság lenyűgöző kötelékéből.

Ily gondolatok hatása alatt intézem Önhöz kérelmemet: Teljesítse az életben férfias öntudattal a mai kitüntetéstől, a fejedelmi ajándéktól elválaszthatlan komoly kötelességét és szolgáljon egész életén át nemzetem ifjúságának példányképpül és kitüntetése buzdítson sokat-sokat a folytonos komoly munkára.

Jelölt a királyi képviselő beszédjének bevégezte után a gyűrűt átvevén, a rector magnificus a következő szavakban kívánt neki szerencsét:

A legjobb szerencsekívánatot, melyre a doktor úr oly bőven tette magát érdemessé, annál drágább zálogul szolgálhat legszebb reményekre jogosító pályáján, minél fényesebb kitüntetésben volt szerencséje részesülni nemcsak a doktor úrnak, hanem az egész egyetemnek — egyfelől mindenek előtté Ő Felsége legkegyesebb ajándéka a gyűrű által, mely már a mythologiában a mindenséget fénynyel elárasztó igazság jelképe, másfelől a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister Úr Ő Excellentiája, mint Felséges Urunk és Királyunk legmagasabb személyének képviselője által. Kegyeskedjék Excellenciád a Királyi képviselő megengedni, hogy Ő Felsége legmagasabb kegyelmét ismételten megköszönjük és hogy most hódolatteljesen bezárom ezt a díszgyűlést azzal a hő kívánsággal, mely minden igazi magyar ember keblét dagasztja, hogy Ő császári és apostoli Királyi Felsége, legkegyelmesebb Urunk

a magyar Király Első Ferencz József
éljen, éljen, éljen!

A millennium.

Az egyetem képviselői államunk ezeréves fennállásának megünneplésére rendezett több ünnepélyben vettek részt, még pedig a szűkebb tanács az országos kiállításnak f. é. május 2-án végbement ünnepélyes megnyitásban vett részt és Ő cs. és ap. kir. Felségének f. é. május 7-én a rector vezetése alatt az egyetem hódolatteljes köszönetét tolmácsolta a díszjelvények legkegyelmesebb adományozásáért. A szűkebb tanács továbbá a rector vezetése alatt a vall.- és közokt. miniszter úr Ő Nagyméltóságának az egyetem legőszintébb szerencsekivánalmait tolmácsolta azon alkalomból, hogy Ő Cs. és apostoli Kir. Felsege a miniszter urat valóságos belső titkos tanácsossá kinevezni kegyeskedett.

Az egyetem képviselői jelen voltak a pusztaszeri, munkácsi és hunyadmegyei ünnepélyeknél is részt vettek a tanügyi congressus-, valamint a közművelődési egyesületek díszgyűléseiben.

Mint kiállító az egyetem egyes tanárok irodalmi műveit állította ki, a mire nézve egyébiránt megjegyzendő, hogy a kiállított művek száma jóval kisebb, mint a jelenteké; mert a művek kiállításának eszméje nem találkozott a tanárok általános helyeslésével.

Az egyetem kiállította továbbá fényképekben a bonczani, élettani és vegytani intézeteket; továbbá a Károlina-kórház, a szemészet, szülészet,

bőr- és bujakórtani kórodákat, a növénytani és állattani épületet, a központi épület lebontandó részét, a csillagda-épületet s a régi közegészségtani intézetet.

Famintákban ki lettek állítva az állattani, boncztoni, élet- és közegészségtani s végre a vegytani intézet.

Az egyetem eddigi működését és statisztikáját a kiállított grafikai táblázat tüntette fel.

Őszinte köszönetre kötelezték egyetemünket azon tanártagjai, kik a Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi m. kir. Minister Úr felhívására „A felső oktatásügy Magyarországon“ az 1896 évi ezredéves országos kiállítás alkalmával kiadott munkában egyetemünk eddigi működését, a tér szűke miatt röviden, de igen találóan jellemezték.

Az egyetem történeti vázlatát igen érdekesen dr. Márki Sándor; a jog- és államtud. karét dr. Pisztóry Mór; az orvosi karét dr. Szabó Dénes; a bölcs. nyelv és tört. tud. karét dr. Finály Henrik; a kolozsvári m. kir. középiskolai tanárképző intézetét dr. Szamosi János és a mathem. term.-tud. karét dr. Kanitz Ágost ny. r. tanár írta.

Az acta reg. scient. universitatis Claudiopolitanae Francisco-Josephinae idei második füzetében jelent meg továbbá az ezredéves orsz. kiállítás alkalmából A kolozsvári m. kir. Ferencz József tudomány-egyetem története és statisztikája.

Az egyetem történetét az egyetemi tanács

megbízásából dr. Márki ny. r. tanár a hivatott történész biztos tapintatával vázlatozta.

Az egyetem statisztikáját dr. Pisztory Mór ny. r. tanár, a statisztikai munkálatokban jártas szakember biztonságával, jó áttekintést nyújtó módon állította egybe.

Az egyetem kiállítási működésére vonatkozó adatok elősorolását azon örvendetes tudósítással fejezhetem be, hogy Ő cs. és ap. kir. Felsege f. é. szept. 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával „A kolozsvári m. kir. Ferencz József tudomány-egyetem története és statisztikája” című munka felajánlott díszpéldányát a császári és királyi család hitbizományi könyvtára részére legkegyelmesebben elfogadni s az egyetem rectorának egyúttal legfelsőbb elismerését nyilvánítani méltóztatott.

As egyetem millenniumi ünnepéye.

F. é. május 29-én megjelent a nagym. vallás-és közokt. m. kir. minister úrnak 1896. május 20-án 23531. sz. a. kelt m. rendelete alapján Leövey Sándor ministeri tanácsos úr Ő Méltósága, mint az egyetemi díszjelvények átadására kiküldött ministeri biztos, a jogi kar szigorló termében összegyűlt tanári kar teljes ülésében.

Dr. Lindner Gusztáv, a jogi kar dekánya, kit dr. Martin Lajos az egyetem rectora, hirtelen rosszullete miatt, mert dr. Meltzl Hugó prorektor jelen nem volt, közvetlenül az ülés kezdete előtt a rectori functio helyettesítő teljesítésére felkért, Leövey Sándor miusteri tanácsos úr Ő Méltóságát az elnöki

szék elfoglalására és az egyet. díszjelvények átadására kérte fel, mire is a ministeri biztos úr az egyetemi díszjelvényeket átadta az egyetem tanári testületének, ékes szavakban mindenekelőtt párhuzamot vonva a közép- és újkori egyetemek jurisdictiója és hivatása közt, kiemelve továbbá a kolozsvári m. kir. F. J. tud. egyetemnek fontos nemzeti és kulturális missióját ezen ország részben s végre kifejezést adva a magyar állam alkotmányos kormánya nevében azon reménynek, hogy az egyetem mindig hivatásának magaslatán állva, a hazai tudományt mindig gondosan és szakszerűen művelni s a magyar állam érdekeit előmozdítani fogja.

Ezen, alapvonásaiban közölt, általános tetszéssel fogadott tartalomdús megszólításra az egyetem nevében a rector helyettese válaszolt, mindenekelőtt hódolatteljes köszönetet mondván Ő cs. és apóstiti kir. Felségének, a hazai tudomány legmagasabb pártfogójának, az egyet. díszjelvények legkegyelmesebb adományozásáért, a nmlgú vallás- és közoktatási m. kir. Minister úrnak az ügynek pártoló fölterjesztéseért s a méltóságos miniszteri tanácsos úrnak az ügy sikeres kezdeményezése és a jelvényeknek személyes átadásáért, megígérve, hogy az egyetemi díszjelvények viselői mindenkor a hazai tudomány lelkes munkásai lesznek és a magyar állam érdekeit hazafiasan és lelkiismeretesen fogják előmozdítani.

F. év május 31-én vonult be — legelőször a jelmezes pedellusok előlépése mellett — az egyetemi tanács a rector vezetése alatt a városi vígadó nagytermébe, hogy Leövey Sándor ministeri biztos

a tanári kar és válogatott nagy közönség jelenlétében megülje az egyetem millenniumi ünnepélyét.

Az ünnepélyt bevezeté az egyet. hallgatóság által elénekelt Szózat után a rector magnificusnak rövid megnyitója, mely után az ünnepély sulypontja, dr. Szádeczky Lajos, a történelem tanárának szép eszmékben gazdag és nagy szónoki jártassággal előadott emlékbeszédje következett.

A tiszteletbeli doktorok kihirdetése Ő cs. és ap. kir. Felségének Bpestén f. é. május 6-án kelt l. f. elhatározása alapján történt, melylyel megengedettett, hogy a legmagasabb Nevét viselő, kolozsvári tudomány-egyetem a magyar állam ezeréves fennállásának megünneplése alkalmából:

József főherczeg Ő császári és királyi Fenségét tiszteletbeli bölcsészetdoktorrá, továbbá

Szabó Miklós valóságos belső titkos tanácsost, a curia elnökét,

Horváth Boldizsár a magyar tudom. akadémia tiszteleti tagját,

Daruváry Alajos valóságos belső titkos tanácsost, a curia nyugalmazott másodelnökét,

Csemegi Károly valóságos belső titkos tanácsos, curiai nyug. tanácselnököt,

Czorda Bódogot, a curia másodelnökét,

Karap Ferencz kir. táblai nyug. tanácselnököt és

Oberschall Adolf curiai tanácselnököt a jogtudományok tiszteletbeli doktoraiává,

gróf Csáky Albin valóságos belső titkos tanácsost,

gróf Apponyi Albert és

Hegedűs Sándor országgyűlési képviselőket,
Kőrösi Józsefet a fő- és székvárosi statisztikai
hivatal igazgatóját és

dr. Schwarcz Gyula bpesti tudom. egyet. ta-
nárt az államtudományok tiszteletbeli
doktoraivá,

Bálint Gábor kolozsvári egyet. ny. rendkiv. tanárt,
Böhm Károly és

Schneller István kolozsvári ny. r. tanárokat,
gróf Eszterházy János műtörténészt,

Müller Frigyes erdélyrészi ágostai hitv. evang.
püspököt,

Szilády Áron, halasi ev. ref. lelkeszt, dunamel-
léki ev. ref. egyházkerületi főjegyzőt,

Thaly Kálmán országgy. képviselőt,

Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi mi-
nisteriumi államtitkárt,

Hollán Ernő valóságos belső titkos tanácsos
nyugalom. altábornagyot,

Hieronimy Károly valóságos belső titkos ta-
nácsost,

gróf Széchenyi Bélát, a magyar tudom. akadé-
mia tiszteleti és igazgató tagját,

Bedő Albert földmivelésügyi ministeriumi ál-
lamtitkárt és

Bielz Albert kir. tanácsos és nyug. tanfelügye-
lőt tiszteletbeli bölcsészeti doktorokká
avathassa s nekik a doktori okleveleket kiszolgál-
tathassa. Erre dr. Széchy Károly bölcs. kari prode-
kán hangulatteljes odájának szavalása után a Hym-
nus eléneklésével végződött e sikerült egyetemi
ünnepély.

S most már, mert az 1896 május 29-én tartott évváró és pályadíj-kiosztó-ünnepélyre nézve az Acta harmadik füzetére utalhatok, azon őszinte kívánsággal fejezem be mint rector helyettes beszámolómat, hogy a betegség miatt prorectorságáról lemondott és egy félévre szabadságolt tavalyi rectorunk egészsége minél hamarább teljesen helyreálljon és őt tanszékére és kartársai körébe vissza vezesse s tisztelettel kérem az idei Rector Magnificust, dr. Farkas Lajos úr Ő Nagyságát, hogy székét elfoglalni sziveskedjék.

Melléletek.

I.

Az 1895/6. évi tanerő létszáma.

Karak megnevezése	Ny. r. t.		Ny. rk. t.		M.- tanár		M.- tanító		Előadó		Ösz- szesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	f é l é v											
Jogi karban	14	14	2	2	1	1	—	—	1	1	18	18
Orvosi karban	10	10	1	1	3	3	—	—	—	—	14	14
Bölc.-, nyelv- és tört.-tud. karban	13	12	3	3	2	3	3	4	—	—	21	22
Mathm.-, term.-tud. karban	8	7	—	—	3	3	—	—	—	—	11	10
Összesen.....	45	43	6	6	9	10	3	4	1	1	64	64

II.

Az 1895/6. tanévben hirdétett előadások
táblázatos kimutatása.

Karak megnevezése	Tárgyak száma		Heti óraszám	
	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév
Jogi karban	27	29	104	101
Orvosi karban	40	40	164	174
Bölc.-, nyelv- és tört.-tud. karban	58	55	113	109
Mathm.-, term.-tud. karban	31	36	237	279
Összesen.....	156	160	618	663

III.

Egyetemi hallgatóság kimutatása.

Hallgatók minősége	Jogtud. karban		Orvost. karban		Bölcs., nyelv., tört.-tud. karban		Mathm., term.-t. karban		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	f é l é v									
Rendes hallgató ...	325	300	111	107	127	117	54	52	617	576
Rendkívüli hallgató.	44	26	2	4	3	3	2	1	51	34
I. é. gyógyszer. növ.	—	—	—	—	—	—	17	17	17	17
II. é. gyógyszer. növ.	—	—	17	16	—	—	—	—	17	16
Összesen....	369	326	130	127	130	120	73	70	702	643

IV.

Tagok minősége.

Nevezetesen	I.	II.
	félévben	
Ösztöndíjas rendes tag	16	16
Rendkívüli tag	15	15
Előkészítő tanfolyámon.....	42	56
Összesen.....	73	87

V.

**Táblás kimutatás az 1895/6. tanévi egyetemi hallgatóság létszámáról,
annak vallása és születése szerint.**

a) *Vallásra nézve:*

Karak megjelölése	Róm. kath.		Görög kath.		Görög kel.		Ágost. hitv.		Evang. ref.		Unitárius		Izraelita vall.		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	f é l é v															
Jogtud. karban	171	150	34	29	12	13	18	18	92	81	22	17	20	17	369	326
Orvostud. karban	23	23	22	21	6	9	10	9	28	29	3	3	21	17	113	111
Bölcs., nyelv- és tört.-tud. karban	40	38	3	3	3	3	9	9	70	62	4	4	1	1	130	120
Mennyiségtan-, term.-tud. karban .	26	24	2	2	4	4	6	8	14	12	4	3	—	—	56	53
I. éves gyógyszerész.....	9	9	1	1	1	1	—	—	4	4	1	1	1	1	17	17
II. éves gyógyszerész.....	6	5	—	—	2	2	2	2	4	4	—	—	3	3	17	16
Összesen	275	249	62	56	28	32	45	46	212	192	34	28	46	39	702	643

b) *Születésre nézve:*

Valamennyien magyarországiak, kivéve az első félévben 2 jog- és 1 orvostan-, a második félévben 2 jog- és 2 orvostanhallgatót, kik a monarchia más tartományából és illetve más államból valók voltak.

VI.

Távozási- és végbizonyítványok kimutatása.

Kivétetett	Jogtud. karban		Orvost. karban		Bölcs., nyelv-, tört.-tud. karban		Mathm., term.-t. karban		Összesen		egész évben
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	
	f é l é v										
Távozási bizonyítvány .	29	27	6	1	—	4	—	3	35	35	70
Végbizonyítvány	37	34	8	19	1	10	—	6	50	69	119
Összesen	66	61	14	20	1	14	—	9	85	104	189

VII.

Tandíjmentességet

É l v e z e t t	Egészen		Félig		Elengedett tandíj összege		egész évben
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	
	f é l é v b e n						
Jogi karnál	12	15	36	39	708·50	857·45	1565·95
Orvosi karnál	9	6	9	6	332·20	306·35	638·55
Bölcsészeti karnál	44	48	3	12	601·70	1207·80	1809·50
Mathm., term.-t. karnál	3	—	2	9	95·70	127·60	223·30
Összesen	68	69	50	66	1738·10	2499·20	4237·30

VIII.

**Ösztön-, szorgalom- s pálya-, illetve jutalom-
díjak kimutatása.***A jogi karban kapott:*

3 hallgató Ferencz József Erzsébeth-féle arany ösztöndíj czímen	900	frtot.
5 hallgató állami ösztöndíj czímen összesen .	1350	»
46 hallgató az erd. róm. kath. status alapjából természetbeni ellátásban	4780	»
1 hallgató a Mártonffy-Koncz-féle alapítványból	97	»
2 hallgató a K. Papp Miklós-féle alapítvány kamataiból	43	»
4 hallgató a Peielle-féle alapból ebédp. czímen	160	»
28 hallgató különböző alapokból ösztöndíjként	5175	»
8 hallgató pályaművek írásáért	415	»
Összesen 97 hallgató különböző czímen	12.920	frtot.

As orvosi karban élvezett:

5 hallgató állami ösztöndíjban	1500	frtot.
16 hallgató katonai ösztöndíjban	6560	»
6 hallgató Pfenningdsdorf-féle ösztöndíjban . .	300	»
18 hallgató különböző alapokból	3659	»
4 hallgató a Peielle-féle alapból ebédp. czímen	160	»
5 hallgató pályamunkák kidolgozásáért . . .	355	»
Összesen 54 hallgató élvezett	12.534	frtot.

A bölcs-, nyelv- és természettudományi karban:

4 hallgató állami ösztöndíj czímen	1200	frtot.
12 hallgató tanárképezdei ösztöndíj fejében .	3600	»
8 hallgató különböző alapokból	1400	»
2 hallgató a Peielle féle alapból ebédp. czímen	84	»
6 hallgató pályamunkák írásáért	470	»
Összesen 32 hallgató élvezett	6754	frtot.

A math.-, term.-tud. karban élvezett:

9 hallg. állami és tanárképezdei ösztöndíjban	2900	frtot.
10 hallgató magánalapítványból	1795	»
1 hallg. a K. Papp Miklós-féle alapítványból	43	»
2 hallg. a Peielle-féle alapból ebédp. czímen	84	»
7 hallgató pályamunkákért	420	»

Összesen 29 hallgató kapott 5242 frtot.

Vagyis összesen 213 hallgató részesült összesen 37.450 frtnyi díjakban.

IX.

Az 1895/6. évben megtartott vizsgálatok és szigorlatok száma; ugyanis:

Tartatott	Alapvizsg.	Államvizsg.	Elővizsgálat	Gyógysz. elővizsg.	Szakvizsg.	Paedag. vizsg.	Szigorlat	Összesen
Jogi karban	221	59	—	—	—	—	217	497
Orvosi karban	—	—	74	—	—	—	84	158
Bölcsészeti karban	—	—	—	—	—	—	4	4
Mathm.-, term.-tud. karban	—	—	—	49	—	—	4	53
Középiskolai tanárvizsgáló bizottság előtt	46	—	—	—	41	40	—	127
Összesen	267	59	74	49	41	40	309	839

X.

**Az 1895/6. tanévben kiállított doktori
oklevelek kimutatása.**

Jogtudományi doktori oklevél	41
Államtudományi » »	10
Orvostudományi » »	29
Bölcsészettudom. » » (a bölcsészeti karban)	4
» » » (a math., termt. »	4
Sebésztudományi » »	1

Ezekon kívül kiállított a jog- és államtudományi kar által 12, a bölcsészeti kar által 8, a math.-természettudományi kar által 7 honoris causa doktori oklevél.

Kiállított tehát doktori oklevél összesen	116
Ezen kívül tanári oklevél kiadatott	45
Továbbá ki lett szolgáltatva gyógyszer.-mesteri okl.	18
Valamint még szülésznői oklevél	<u>36</u>

A kiállított oklevelek összes száma tehát . . . 215.

XI.

Dologi kiadások.

A könyvtár gyarapítására az évi rendes átalányon	6000 frton
kivül a quaesturától, könyvtári és be- íratási illetékben beszolgáltatott	<u>1089 frt 45 kr.</u>
Tehát összesen	7089 frt 45 kr.

állott rendelkezésre.

A többi tudományos intézeteket illetőleg:

A növénytani, ásványtani, természettani és ált. kórtani intézeteknek vízvezetékkel való ellátására és az új központi épület udvarán egy közkút felállítására	817	frt	—	kr.
A gyógyszerészeti mútan gyakorlati oktatásának szükségletére	300	»	—	»
A közegészségtani intézet villamos vezetékének helyreállítására	320	»	54	»
Az állattani intézet számára bérlendő pót-helyiségek bére fejében évi	400	»	—	»
A szemészeti intézet részére a Graefe-féle Archiv für Ophthalmologienek megvásárlására az orvoskari. rdkv. könyvt. átalányból	501	»	—	»
A természettani intézet részére beszerzendő új eszközökre	500	»	—	»
A vegytani intézet tudományos felszerelésének pótlására	1500	»	—	»
Az élettani és közegészségtani intézetek folytatólagos felszerelésére	4000	»	—	»
Az elmekórtani, gyógyszerészeti és ált. kórtani tanszékek folytatólagos felsz. . .	4000	»	—	»
Az elmekórtani intézet házi szükségleteire	9000	»	—	»
Az egyetem házi szükségleteinek fedezésére az évi rendes	23.250	»	—	»
átalányon kívül eme szükségletek pótlására még	7000	»	—	»
A használatba vett új közp. épületben fölmerült költségek fedezésére	1996	»	—	»
Az új közp. épületnek villamos óra- és csengettyű-készülékkel való ellátására .	1780	»	35	»

Személyi kiadások.

a) Tanári személyzet körében:

Dr. Brandt József ny. r. tanár a bőr- és buja- kórtani tanszék ellátásáért	1250	frt.
Dr. Szamosi János a classica-phil. tanszék he- lyettesítéseért	625	»
Dr. Schneller István a bölcsészeti tansz. helyet.	625	»
Dr. Apáthy István az ásványtani tanszék ellát.	1250	»
Dr. Martin Lajos a csillagászati előadásokért .	500	»
Dr. Kenyeres Balázs a közegészségt. isk. orvosi tanfolyam megtartásáért	500	»
Dr. Udránszky László az élet- és kórvegytan előadásáért	500	»
Dr. Budai Kálmán a kórboncz- és kórszövettani tanszék helyettesítéseért	1800	»
Dr. Rózsahegy Aladár a közegészségtan elő- adásáért joghallgatók részére	300	»
Dr. Kenyeres Balázs a törvényszéki orvostan előadásáért jogh. részére	300	»
Dr. Engel Gábor czimz. ny. rk. tanár	300	»
Dr. Gergely Sámuel czimz. ny. rkiv. tanár	300	»
Dr. Ferenczi Zoltán » » » »	200	»
Dr. Benel János magántanár	300	»
Dr. Cserép József »	300	»
Dr. Eisler Mátyás »	200	»
Kovács János angol-nyelv tanító	500	»
Graf Jakab francia-nyelv tanító	500	»
jutalom- és helyettesítési díjakban részesültek.		
Továbbá:		
Dr. Abt Antal ny. r. tanárnak utazási ösztöndíjul	500	»
Dr. Kanitz Ágost ny. r. tanárnak » »	500	»
Dr. Gergely Sámuel czimz. ny. rk. tanárnak utazási ösztöndíjul	500	»
utalványoztatott. Végül:		
Dr. Csiky Viktor és dr. Lindner Gusztáv ny. r. tanárok fizetése a szabályszerű 5-ik; dr. Kiss Mór ny. r. tanaré a		

3-ik; dr. Moldován Gergely, dr. Schilling Lajos, dr. Vályi Gyula és dr. Lukács Adolf ny. r. tanároké a 2-ik; dr. Apáthy István, dr. Kuncz Ignác, dr. Klupathy Antal, dr. Márki Sándor, dr. Szádeczky Lajos, dr. Halász Ignác, dr. Haraszy Gyula és dr. Csengery János ny. r. tanároké az első ötödéves korpótlékkal, 300—300 frttal emelkedett.

b) Az egyetem tiszti- és szolgáló-személyzete körében:

Az egyetemen alkalmazott tiszti- és szolgáló-személyzet részére segély- és jutalomdíj a folyó évre	470 frt — kr.
Ezen kívül Nagy Lajos tanársegédnek az iskola-orvosi tanfolyam körül való segédkezéseért	150 » — »
Ludvig József néptanítónak a bábák oktatásáért	150 » — »
Gazelli Árpád könyvt. díjnoknak jutalmul	50 » — »
Borbély Márton és László József könyvtár-szolgáknak összesen	30 » 36 »
Horváth József szolgálóknak több munkákért jutalmul	50 » — »
Titkos Árpád, Hávelszky Árpád és Klein Ottó gépészeknek az ezredéves orsz. kiállítás tanulmányozására segélyül össz. utalványoztatott.	90 » — »

XII.

Egyetemi alapítványok és egyleti tőkék.

a) Alapítványiak,

melyeknek állása 1896. évi június hó végén ez volt:

1. A Pfenningsdorf-féle alapítvány tőkéje (szigorlati alappal együtt)	11.127 frt 81 ¹ / ₂ kr.
2. A Peielle-féle alapítvány	11.285 » 32 »
3. A Trefort-alap	4.109 » 84 »
Átvitel	26.522 frt 97 ¹ / ₂ kr.

Áthozatal . . .	26.522	frt	97 $\frac{1}{2}$	kr.
4. A dr. Schulek Vilmos-féle alap .	695	»	41	»
5. A dr. Brassai-féle alap	420	»	20	»
6. A dr. Maizner-féle alap	1.648	»	29	»
7. A dr. Kanitz-féle alap	860	»	—	»
8. A Mártonffy-Koncz-féle alapítvány	2.401	»	41	»
9. A K. Papp Miklós-féle »	2.151	»	77	»
10. A K. Biasini Domokos-féle alap	507	»	18	»
11. A magyar-francia biztosító-társaság alapja	976	»	64	»
12. Az Eötvös-alapítvány	225	»	64	»
13. A Brandt-féle mütönövendéki ösztöndíj alap	1.186	»	13	»
14. A Markusovszky alap	1.103	»	89	»
15. A Belky-alap	569	»	50	»
16. Az Érsekújvári Gyarmathy Miklós-féle alap	2.195	»	58	»
Összesen . . .	41.464	frt	61 $\frac{1}{2}$	kr.

b) Egyletiek :

A mensa academika alaptőkéje	7.507	frt	84	kr.
A joghallgatók segélyegyletének tőkéje	13.745	»	46	»
Az orvostanhallgatók segélyegyletének tőkéje	9.386	»	58	»
A középiskolai tanárjelöltek segélyegyletének tőkéje	3.450	»	31	»
A gyógyszerésznövendékek segélyegyletének tőkéje	3.437	»	40	»
Összesen	37.525	frt	59	kr.

Az egyetemi kör ez évben is 600 frt, a középiskolai tanárjelöltek segélyegylete pedig 200 frt államsegélyben részesült.

XIII.

A középiskolai tanárképző-intézetnek volt:

a) Ösztöndíjas (400 forinttal) rendes tagja mindkét félévben		16
b) Rendkívüli tagja az I. félévben	15, a II-ikban	15
c) Előkészítő évf.-on » » »	42, » »	56

Szakok szerint következőleg oszlottak meg:

Classica-philológián	volt az I. félévben	7, a II-ikban	8
Magyar-latin szakon	» » » »	19, » »	25
Német-latin	» » » »	1, » »	2
Nagyar-német	» » » »	16, » »	17
Történelem-latin	» » » »	5, » »	5
Történelem-földr.	» » » »	12, » »	10
Természetrájz-	» » » »	6, » »	8
» vegytan	» » » »	—, » »	1
Mennyiségt.-termt. sz.	» » » »	7, » »	11

Összesen volt az I. félévben 73, a II-ikban 87

XIV.

Az 1895/6. tanévben a kolozsvári országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság előtt

Állott	Alapvizsgálatra				Szakvizsgálatra				Paedag. vizsg.-ra				Oklevelet kapott	Megjegyzések
	jelenkezett	visszalépett	bukott	sikerral állott	jelenkezett	bázi dolg. zart helyyn szobelin	visszalépett	sikerral állott	jelenkezett	visszalépett	bukott	sikerral állott		
Classica-philológiából	5	1	2	2	8	—	—	2	6	7	—	—	7	<p>1. Az alapvizsgálatra jelentkeztek közt ismétlés 1; működő tanár 8; paptanárjelölt 27. (Kegyesrendi 20.)</p> <p>2. A szakvizsgálatra állottak közt ismétlés 4; működő tanár volt 42; paptanárjelölt 25. (Kegyesrendi 12.)</p> <p>3. Az oklevelek közül 5 minis-teri engedéllyel régibb paedag-giai elővizsgálat alapján állította ki. Kiállítottat még egy pótló oklevél harmadik szaktárgyra (né-metre).</p>
Magyar-latinból	9	—	2	7	13	—	—	4	9	9	—	—	9	
Magyar-németből	9	—	—	9	5	—	—	1	4	3	—	—	3	
Magyar-románból	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	—	—	2	
Német-latinból	3	1	1	1	2	—	—	—	2	—	—	—	—	
Francia-latinból	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	
Történelem-latinból	3	—	1	2	2	—	—	—	2	4	—	—	4	
Történelem-földrajzból	3	—	—	3	3	—	—	1	2	5	—	—	5	
Mennyiségtan-természettan	10	2	—	8	11	—	1	4	6	6	—	—	6	
Természetrájz-földrajzból	2	1	—	1	3	—	1	—	2	4	—	—	4	
Természetrájz-vegytanból	1	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	5	
Harmadik tárgyból	5	—	—	5	3	—	—	—	3	—	—	—	—	
Összesen	51	5	6	40	53*	—	2	1	12	38	40	—	40	45

* illetve 52, mert az egyik harmadik tárgyas befoglaltatik a magyar-román rovatban.

XV.

**Az 1895/6. tanévben tanári oklevelet
nyertek.**

- Dr. Szántó Zsigmond magyar és német nyelvészetből.
 Pap János természetrajzból és vegytanból
 Kocsis Gábor mennyiségtanból és természettanból.
 Metz Vilmos magyar és német nyelvészetből.
 5 Klemens Albert magyar és német nyelvészetből.
 Wagner Sándor magyar és latin nyelvészetből.
 Jármay József történelemből és latin nyelvészetből.
 Tanco Miklós mennyiségtanból és természettanból.
 Brancsics Blagoje magyar és latin nyelvészetből.
 10 Székely Ödön görög és latin nyelvészetből.
 Stiller János Bernardin görög és latin nyelvészetből.
 Dr. Héjjas Imre természetrajzból és földrajzból.
 Junker László történelemből és latin nyelvészetből.
 Esztergályos Ágost magyar és latin nyelvészetből.
 15 Kremer István magyar és latin nyelvészetből.
 Novotny Endre mennyiségtanból és természettanból.
 Szakács György természetrajzból és földrajzból.
 Bálinth György görög és latin nyelvészetből.
 Kovács Dezső magyar és latin nyelvészetből.
 20 Páll Bogdán görög és latin nyelvészetből.
 Bogdanu Miklós magyar és latin nyelvészetből.
 Csernó István történelemből és földrajzból.
 Fodor János magyar és román nyelvészetből.
 Dr. Nicora János magyar és román nyelvészetből.
 25 Medveczky János természetrajzból és földrajzból.
 Sotropa Virgil magyar és német nyelvészetből.
 Tatár Balázs mennyiségtanból és természettanból.

- Rády József történelemből és földrajzból.
 Tölcséry István történelemből és földrajzból.
- 30 Josephi József magyar és német nyelvészetből.
 Csathó János természetrajzból és földrajzból.
 Incze Béni görög és latin nyelvészetből.
 Karácson Béla történelemből és földrajzból.
 Bodrogi János történelemből és földrajzból.
- 35 Balló István magyar és latin nyelvészetből.
 Holczhammer János tört.-ből és latin nyelvészetből.
 Vojtkó Pál magyar és latin nyelvészetből.
 Szász Béla görög és latin nyelvészetből.
 Dr. Hirka Antal mennyiségtanból és természettanból.
- 40 Phleps Ottó természetrajzból és földrajzból.
 Fetti Macedon mennyiségtanból és természettanból.
 Fülöp Károly görög és latin nyelvészetből.
 Dr. Lóky Béla mennyiségtanból és természettanból.
 Dr. Pap Károly magyar és latin nyelvészetből.
- 45 Svintiu Pál történelemből és latin nyelvből.
 Bournáz Ernő pótoklevél a németből.

I. Az olvasó-teremben használt művek.

H ó n a p o k	Olvasók összege	A használt művek össz.	Jogtudo- mányi	Államtudo- mányi	Orvosi	Mathemat- természett.	Philosophia, paedagogia	Történelem, földrajz	Philologia	Vegyesek	Köter	Füzet	Legtöbben voltak	Legkeveseb- ben voltak
Szeptember.....	55	29	7	2	3	—	—	1	15	1	29	5	27—7	3—1
Október.....	380	211	53	32	10	7	15	23	62	9	262	10	5—21	21—3
November.....	759	556	173	62	21	22	39	90	139	10	761	27	4—35	19—8
Deczember.....	615	363	110	44	22	14	16	59	94	4	468	22	9—30	20—4
Január.....	636	382	118	48	29	19	24	41	98	5	463	24	17—28	3—7
Február.....	669	432	127	51	24	18	28	54	127	3	554	22	26—34	6—12
Márczius.....	906	638	196	61	23	27	47	113	156	15	784	32	5—58	30—20
Április.....	811	470	132	58	19	20	28	72	133	8	578	26	24—56	7—15
Május.....	805	408	120	52	34	17	23	45	105	12	543	21	12—48	27—8
Junius.....	352	422	115	45	27	21	28	46	126	14	611	23	5—20	26—2
Julius.....	} Az olvasó-terem zárva.													
Augusztus.....														
Összesen.....	5988	3911	1151	455	212	165	248	544	1055	81	5053	212	5/III.—58	3/IX.—1

II. Házi használatra kivett művek.

H ó n a p	A kivett mű- vek össz.	Jogtudo- mányi	Államtudo- mányi	Orvosi	Mathem.-, természett.	Philosophia, paedagogia	Történelem, földrajz	Philologia	Vegyes	Kötet	Füzet
Szeptember.....	115	25	12	8	2	5	23	35	5	163	6
Október.....	98	23	13	3	5	10	13	24	7	164	1
November.....	147	42	12	6	2	18	21	43	3	197	15
Deczember.....	127	31	10	16	4	12	24	26	4	204	40
Január.....	161	46	12	8	9	16	25	40	5	303	73
Február.....	140	25	10	9	12	14	32	34	4	229	29
Márczius.....	219	44	24	6	24	15	42	50	14	284	52
Április.....	123	24	5	7	9	19	23	27	9	169	83
Május.....	152	28	8	3	8	31	19	49	6	215	4
Junius.....	88	21	15	2	7	12	10	19	2	127	14
Julius.....	71	10	5	2	8	11	6	26	3	106	45
Augusztus.....	5	1	—	—	—	—	2	2	—	8	—
Összesen.....	1446	320	126	70	90	163	240	375	62	2168	362

2530

Az I. és II. tábla összegezése.

H ó n a p	A használt művek össz.	Jogtudo- mányi	Allamtudo- mányi	Orvosi	Mathem., természett.	Philosophia, paedagogia	Történelem, földrajz	Philologia	Vegyes	Kötet	Füzet
Szeptember.....	144	32	14	11	2	5	24	50	6	192	11
Október.....	309	76	45	13	12	25	36	86	16	426	11
November.....	703	215	74	27	24	57	111	182	13	958	42
Deczember.....	490	141	54	38	18	28	83	120	8	672	62
Január.....	543	164	60	37	28	40	66	138	10	766	97
Február.....	572	152	61	33	30	42	86	161	7	783	51
Márczius.....	857	240	85	29	51	62	155	206	29	1068	84
Április.....	593	156	63	26	29	47	95	160	17	747	109
Május.....	560	148	60	37	25	54	64	154	18	758	25
Junius.....	510	136	60	29	28	50	56	145	16	738	37
Julius.....	71	10	5	2	8	11	6	26	3	106	45
Augusztus.....	5	1	—	—	—	—	2	2	—	8	—
Összesen.....	5357	1471	581	282	255	411	784	1430	143	7222	574

XVII.

A tanárok irodalmi munkássága az 1895/6-ik tanévben.*I. Jog- és államtudományi kar.*

Dr. Jancsó György.

1. »*A magyar házassági jog.*« Budapest, 1896. Singer és Wolfner kiadása.

Dr. Kolosvári Sándor, Dr. Óvári Kelemennel együttesen.

1. »*A Corpus juris hungarici*« magyar fordítása, 1342—1655. bezárólag. Milleniumi kiadás. Most sajtó alatt, a Franklin-társulat kiadásában.

2. *Werböczy István Hármaskönyve*, Kolosvári és Óvári-féle akadémiai magyar fordításának újból sajtó alá rendezése. Milleniumi kiadás. Ugyanazon társulattól.

3. »*Az Approbatae és compilatae Constitutiones*« kir. törvénykönyvek sajtó alá rendezése jegyzetekkel ellátva. Milleniumi kiadás. Ugyanazon társulattól.

4. *Az erdélyi novellaris és provisionalis articulusok* magyarra fordítása. Milleniumi kiadás. Ugyanazon társulat által.

5. *A Corpus Statutorum* IV-ik kötetének első fele (916 és LXXXIII oldal.) Megjelent 1896-ban az Atheneum nyomd. akad. kiadás.

6. *Millenaris ünnepi megnyitó beszéd.* Dr. Kolosvári Sándortól. Megjelent 1896. az erdélyrészi Prot. Közlönyben.

Dr. Klupathy Antal.

1. »*A kereskedelmi jog kézi könyve*« II-ik rész. Budapest, Eggenberger kiadása.

Dr. Haller Károly.

1. »*A gazdasági értékről.*« »A Gazdák Évkönyve«
1896 évfolyam 74—85 l.

Dr. Lukács Adolf.

1. »*A büntető perrendtartásról szóló törvényjavaslatnak főbb elvei.*« Czikksorozat a »Magyar Ujság« című napi lapban.

2. »*Szakvélemény*« a m. kir. Igazságügy ministeriumnak 1896 július hó 5-én kelt 2797/I. M. E. számú felhívására, »*az esküdtbíróságok szervezéséről és a büntető perrendtartás*« életbeléptetéséről szóló törvényjavaslatok felett. Elküldetett a nevezett ministeriumhoz, 1896 szeptember hó 12-én.

Dr. Pisztóry Mór.

1. »*A kolozsvári m. kir. Ferencz-Fózsef tud.-egyetem jog- és államtudományi kara 1872—1896-ig.*« A nagymélt. m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minister megbízásából. Megjelent »a Felső Oktatásügy Magyarországon« című műben.

2. »*A kolozsvári m. kir. Ferencz-Fózsef tud.-egyetem Statisztikája.*« Az egyetem ezredéves országos kiállítása alkalmából, kiadja az egyetem, 189⁶/₆ évi acták II Fasciculus.

3. »*Az egyetem statisztikai adatainak nagy grafikai abellája*«; az egyetem által kiállítva az ezredéves országos kiállításon.

II. Orvostudományi kar.

Dr. Purjesz Zsigmond ny. r. e. tanár.

1. *Bradycardia egy érdekes esete.* Gyógyászat 1896. 8 sz. és Orvos-Természettud. Ért. 1896.

2. *A serumtherapia kritikájához.* Orv. Hetilap. 1896. 25—26 sz.

3. *Zur Kritik der Serumtherapie.* Wiener medic. Presse 1896.

Dr. Jancsó Miklós és Dr. Rosenberger Mór
tanársegédek.

1. *Parasitológiai észleletek a kolozsvári belgyógyászati kórodon az 1894 évben előfordult malariás megbetegedéseknél.* Orv.-Termtud. Ért. 1895 3-ik füzet.

2. *Adatok a quartanaparasiták fajlagosságának kérdéséhez.* (Folytatólagos közlemény.) Orv. Hetilap 1896. 24—29 sz. és Orv. Term. Ért. 1896, 1 füzet.

Dr. Hoor Károly ny. r. tanár.

1. *A kolozsvári m. kir. tud.-egyetem szemklinikájának betegforgalma az 1895 évben.* (Kolozsvár, 1896.)

2. *Das Nosophen in der Augenheilkunde.* München 1896. Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde. Mai-Heft.

3. *Die Verwendbarkeit des Aethylendiaminsilberphosphats in der ophthalmologischen Praxis.* München, 1896. Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde. Juli-Heft.

4. *Zur Irrigationstherapie Dr. Kalts bei der Behandlung eitriger Ophthalmien.* Berlin, 1896. Centralblatt für Augenheilkunde. August-Heft.

5. *Beiträge zur Augenheilkunde.* Wien, 1896. Wiener-Mediz. Wochenschrift. No. 33 u. 34.

III. Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar.

Dr. Szamosi János ny. r. tanár

1. *Latin nyelvtan* 3-ik kiadásának befejezése.

2. *Latin olvasókönyv* 3-ik kiadása.

Dr. Széchy Károly ny. r. tanár.

1. *Gróf Zrínyi Miklós.* I. kötet. 334 l. Megjelent a »Történelmi Életrajzok« 1895-iki évfolyamában. A magyar történelmi társulat kiadása.

2. *Ezer év.* Költemény a kolozsvári m. k. Ferencz-József tudomány-egyetemnek 1896 május 31-én tartott millenáris ünnepére. Megjelent az »Erdélyi Múzeum« millenáris füzetében.

Dr. Szádeczky Lajos ny. r. tanár.

1. *Utí levelek és tárczák a Zichy expediczio kaukázusi, középázsiai és oroszországi útjáról* a »Budapesti Hírlap«-ban 18 tárcza, a »Vasárnapi Ujság«-ban öt czikk (képekkel), a »Kolozsvár«-ban és »Ellenzék«-ben tárczák.

2. *Középázsiai élmények.* A Zichy-expediczio útja a Kaspi-tótól-Bokharáig az »Erdélyi Múzeum« III. füzetében és az »Erdély« II. számában.

3. *»Emlékezzünk régiékről.«* Ünnepi beszéd a kolozsvári m. kir. Ferencz-József tud. egyetem 1896 máj. 31-én tartott milleniumi díszgyűlésén. Az »Erdélyi Múzeum« VII. füzetében.

4. Szerkesztette és sajtó alá rendezte a »Székely Oklevéltár« V. és VI. kötetét.

5. Szerkesztette az »Erdélyi Múzeum«-ot.

Dr. Márki Sándor ny. r. tanár.

1. *A kolozsvári m. kir. Ferencz-József tudomány-egyetem története.* (Acta Univ. Claudiop. Fasc. II.) Kolozsvár, 1896. 8 r. 112 lap.

2. *Világtörténelem,* polg. és felsőbb leányiskolák számára. 5. kiadás. Budapest, 1896. 8r. 188 és IV lap.

3. *Földrajz,* polg. és felsőbb leányiskolák számára. 5. kiadás. Budapest, 1896.

4. *Ungarn zur Zeit des ersten Kreuzzuges.* Oesterr. Ung. Revue. XX. Band, I. Heft.

5. *Széchenyi s nagyjaink.* Felolv. a keresk. ifjak Széchenyi-ünnepén. »Kolozsvár«, 1896. 81—83. sz.

6. *Város és haza.* Emlékbeszéd Kolozsvár sz. kir. város' ezredévi díszközgyűlésén. A város nyomtatott jegyzőkönyvében, az Erdélyi Múzeumban s a helybeli lapokban.

7. *Monroe s a Monroe-elv.* Két közlemény. Erdélyi Múzeum, 1896. I—II.

8. *Helyneveink történetéhez.* Erdély, 1. sz.

9. *Az Árpádokra vonatkozó czikkek.* Négy tört. térképpel. Pallas Lex. XI—XII. kötet.

10. *Európa a renaissance és Mátyás király korában.*

Iskolai falitérkép. Mérték i: 4.000,000. Rajzolta Kogutowicz Manó. Kiadja a vallás- és közokt. miniszterium.

11. *A kolozsvári egyetem történetének vázlata.* (A felső közoktatásügy Magyarországon. Budapest, 1896.)

Dr. Moldován Gergely ny. r. tanár.

1. *A magyar nemzeti állam nemzetiségi feladatai.* N.-Becskekerek. 1896. (11 nyomt. iv.)

2. *A románság.* Politikai, történelmi, nyelvészeti közlemények. N.-Becskekerek, 1896. (35 nyomtatott iv.)

Dr. Schneller István ny. r. tanár.

»*A magyarh. ág. h. ev. ker. egyház theologiai oktatásügye*«, megjelent a vallás- és közoktatásügyi minister megbízásából az 1896-ik ezredévi országos kiállítás alkalmára kiadott: »A felső oktatás Magyarországon« című műben 703—727 l.

2. »*Az egyetemi tanulmányozás feladatáról az egyetemek történetéből vont tanulságok alapján.*« A tanügyi congressuson tartott értekezés. Kivonatban megjelent a tanügyi congressus naplójában.

Dr. Haraszi Gyula ny. r. tanár.

1. *A kritikai módszerek Franciaországban.* Budapesti Szemle 1896 február.

2. *Faguet Emil, a XVIII. század francia irodalma.* Fordítás. Ugyanott, 1896 augusztus.

3. *A francia népköltészetéről.* Erdélyi Múzeum, 1896 május, június.

4. Alarcons: *A botrány.* Regény, spanyolból fordítva. (Sajtó alatt.)

5. *Molière élete és művei.* Kiadja a Kisfaludy-társaság. Két kötet. (Sajtó alatt.)

Dr. Csengeri János ny. r. tanár.

1. *Magyar költészettan.* Irta Greguss Ágost. Átdolgozta és olvasókönyvvel ellátta Dr. Csengeri János. I. rész. Verstan. Budapest, 1896. VIII. és 336 l.

2. *Homeros Iliása*. Bő szemelvényekben kiadta és bevezetésekkel ellátta Dr. Csengeri János. Második javított kiadás. Budapest, 1896.

3. *Latin nyelvtan*. I. Alaktan. A gymnasium I. és II. oszt. számára szerkesztette Dr. Cs. J. Budapest, 1896.

4. *Latin olvasó- és gyakorlókönyv*. A gymnasium I. és II. oszt. számára szerkesztette Dr. Cs. J. Budapest, 1896.

5. *Homeros Odysseidája*. Bő szemelvényekben kiadta és bevezetésekkel ellátta Dr. Cs. J. Második javított kiadás. Budapest, 1897.

6. 1896. januárig szerkesztette a *Magyar Pædagogiót*.

7. *Propertius Elégiai*. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Dr. Cs. J. Az akadémia class. phil. bizottságának kiadványa. (Sajtó alatt.)

Dr. Bálint Gábor ny. rk. tanár.

Tudományos működése a Mentő-Egyesület javára tartott »*Kaukázus földrajzi ismertetése*« s a »*Székely Nemzet*« című lapban megjelent néprajzi (*A Nipponok ünnepei*) és nyelvészeti ismertetésektől eltekintve, főképen a *kaukázusi nyelvek* s ezek között a *kabard nyelv tanulmányozására és annak nyelvtani és szótári kidolgozására* szorítkozott.

Dr. Ferenczi Zoltán cz. ny. rk. tanár.

1. *Petőfi életrajza*. I—III. köt. Kiadja a Kisfaludy-társaság. A Székely-pályadíjjal kitüntetett pályamű.

2. *A kolozsvári nyomdászat története*. Kiadta a kolozsvári keresk. és iparkamara. Kolozsvár, 1896. Ajtai K. A.

3. Beszéd az Erdélyi Irod. Társaság millenáris ülésén. 1896. május 16. Kolozsvár, Ajtai K. Albert. 16 l. (Lásd Erdélyi Múzeum, 1896. VI. füz.)

4. *Beszéd a kolozsvári keresk. akad. millenáris ülésén* 1896. május 8.

5. *Salamon és Markalf* cz. népkönyv kiadásai. (Magyar Könyvszemle, 1896. I. füz.)

6. Szerk. a *Petőfi Múzeum* VII. kötetét (I. füz.) s az Erdélyi Irod. Társaság évkönyvét. Irt több apróbb cikket, ismertetést stb.

IV. Matematikai és természettudományi kar.

Dr. A b t Antal. ny. r. tanár.

1. *A résitzai vasgyárban előállított Bessemer-Puddling-és Martin-féle aczél mágnességéről.* Az Erd. Múzeum-Egyi. Orvostermészettud. Értesítő, II. szak. 3. füz. 1895.

2. *Vergleichung des remanenten Magnetismus einiger Staalgattungen aus der Reschitzaer Eisen und Stahlfabrik.* Revue d Siebenb. Múzeum-Vereins, Naturwiss. Abth. 3. H 1895.

3. *A lány aczél magneses viselkedése tartós áramzárásnál a vashoz képest.* Erd. Múz.-Egyi. Orvostermészettud. Ért. II. szak. I. füz. 1896.

4. *Ueber das magnetische Verhalten des weichen Stahle bei andauerndem Stromschluss in Vergleich zu weichem Eisen.* Sieb. Múz.-Vereins, Naturw. Abth. I. H. 1896.

5. *A moraviczai vasércztelepben előforduló természetes mágnesekről.* A M. Tud. Akadémia math. term.-tud. Értesítője, XIV. köt. 2. füz. 1896.

6. *Véleményes jelentés dr. Ruzitska Béla magántanár rá képesítése ügyében.)*

Dr. Martin Lajos ny. r. tanár.

1. *Rectori megnyitó beszéd.* Acta R. Sc. Univ. Claudiop. Fasc. I. 1895.

2. *A lebegő kerék repülő gépeknél való alkalmazásáról* (Előadás az Erd. Múz. Orvos term.-tud. szakülésén, 1896 elején.

Dr. Kanitz Ágost ny. r. tanár.

1. *A matematikai és természettudományi kar története.* Az ezredéves országos kiállítás felső oktatásügyi csoportja által kiadott ismertető munkában és különlenyomatban Budapest, 1896.

2. *A növényismeret és növénytudomány Magyarországon napjainkig.* (Dékáni beszéd.) Acta R. Sc. Univ. Claudiop. Fasc. III. 1896.

3. *Kisebb közlemények* a »Természettudományi Köz-
löny« havi folyóiratban és az »Erdélyi Gazda« mezőgaz-
dasági hetilapban.

Dr. Fabinyi Rudolf ny. r. tanár.

1. *A vegykísérleti állomás vezetése*, számos szakvéle-
mény közegészségügyi és közigazgatási chemiai kérdésben.

2. *A fa száraz lepárlására vonatkozó kísérleti tanul-
mány folytatása és a nyert eredményekről való első jelentés
beterjesztése a m. kir. földművelésügyi minister úrhoz.*

Dr. Vályi Gyula ny. r. tanár.

1. *Többszörös involutio*. Mathematikai és természet-
tudományi Értesítő 1895. október.

2. *Ueber das räumliche Analogon des Desargues'schen
Satzes*. Mathem. u. Naturwissensch. Berichte aus Ungarn
XIII. kötet.

3. *Mehrfach lineare Tetraeder auf einer Raumcurve
vierter Ordnung vom ersten Geschlechte*. Math. u. Natur-
wissensch. Berichte aus Ungarn. XIII. kötet.

4. *Ueber die polarreciproken Tetraeder*. Math. u. Naturw.
Berichte aus Ungarn. XIII. kötet.

Dr. Farkas Gyula ny. r. tanár.

1. *A Fourier-féle mechanikai elv története és némely
specialis alkalmazásai*. Erd. Múz.-egyl. orvos-term. tud. Érte-
sítőjében három közlemény:

a) *Az elv története.*

b) *Alkalmazások magánvaló tömegpontra.*

c) *Alkalmazások merev testekre.*

2. *A Fourier-féle mechanikai elv alkalmazásainak al-
gebrai alpjáról*. Mathematikai és physikai Lapok.

3. Részt vett az *Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-termé-
szettudományi Értesítőjének szerkesztésében.*

II.

BESZÉD,

melylyel

Dr. Farkas Lajos

a jog- és államtudományok doktora, a római jog ny. r. tanára, az I. alapvizsgálati bizottság elnöke, a jog- és államtudományi karnak 1877—78. és 1887—88-ik tanévben volt dekánja, 1878—79. és 1888—89-ben volt prodekánja, a Magyar Tud. Akadémia levelező tagja, az Erd. Róm. Kath. Status igazgató-Tanácsának tisztt. előadója, a bonczhidai egyházközség főgondnoka, a kolozsvári állami tanítónőképezde igazgató-tanácsának és a bonczhidai állami elemi népiskola gondnokságának tagja stb. a m. kir. Ferencz-József tudomány-egyetem c. i. rectora

AZ 1896—97-ik TANÉVET MEGNYITOTTA

Mélyen tisztelt egyetemi közgyűlés!

Midőn az egyenlők között ezúttal elsőnek, nekem jut a kiváló szerencse e tanévet megnyitni, az annyira érdememen felül megtisztelő módon nyújtott kartársi bizalomért mély és őszinte hálám mellett jobban, mint bármikor eddig érzem, hogy a multtal szeretettel foglalkozó ember nem kevésbbé jut érzelmeivel is annak hatalma alá; hogy a mult impressioi a jelenéinél, ha talán nem is éppen lekö-
többek, de megettük sem maradnak.

El nem palástolható elfogúltságom őszinteségének legyen ez igazolója s annak is mentsége, ha szavaimban talán a jobb ízlésbe ütköző és az ünnep általános jellegével sem mindenben harmonikus hangulatom is vegyül.

Ezen órában egyetemünk a futó évek sorában nem úgy, mint máskor, csak egyet a többi között köszönt, de életre keltének immár huszonötödikét, tehát a bevett szokás szerint az első jubilaris esztendő. És nekünk, kik még a szent tűzhely első lángjának fellobbanását a bátor és jó reménységtől elteit alapító gyarmatosok örömtől sugárzó tekintetével szemléltük, elfogja lelkünket annak a huszonnégy évnek érzése, melyben a jó ügynek szolgálatával benne van életünknek javarésze is, a

verejtékes siker, a nemes vágyódás keltette illúziók, a hű bajtársaknak csaknem végzetesen évről-évre üresen maradó helyei . . .

Nem volnánk, a kik pedig még lenni akarunk, ha mindezt nem így tudnók és éreznők.

De a mult sem volna igazi mult, ha élő erejével a jelent nem erősítené; mi annak hű munkásai, ha a jelen vágyaiból és küzdelmeiből az erőnkhez mért részesedésre többé már számot nem tartanánk.

Ha olykor el-elborúl is lelkünk, de azért mihelyt feladatunk magasztos céljának fényesség sugarait érezzük gyengülő szemeken; ha a régiek helyébe lépett új társaknak olyan hangját halljuk, mint a milyen egyetemünk történetírójának bár most még csak vázlatos leírásában szólalt meg; ha látjuk, miként emelkednek évről-évre a régi rozzant zugok helyén a tudomány méltóságát itt immár biztosított jövőjét ékes külsejükkal is hirdető új hajlékaink: akkor az örömtől a mi fáradt szíveink is élénkebben dobognak, keblünk hevül az új küzdelmek vágyától, s a napi tekintetektől vezetett hiuságos megítéléseket útszélien hagyva: a bizalom bátorságával vesszük fel ismét a nehéznek vélt munkát s derült tekintettel köszöntjük annak ezen emlékezetes esztendejét!

És a hűk között hű maradni akaró, egyetemünk első méltóságának ez évre letéteményese, nemzetünknek az ezer évért még mindig fel-felhangzó, hálaadó fohászával, a régi ember alázatos szívével, őszinte hitével és bizodalmaival egyesítem édes mindnyájunknak esdő kérését: „ut Deus res Regiae Scientiarum Universitatis hungaricae clau-

diopolitanae [Francisco-Josephinae meliores et ampliores faceret!“

Kérem alkalmi értekezésem szives meghallgatását.

*

A becsület általános jelentősége a mai és római jogrendben.

1. Azon sajátyszerű dolgok egyikére szándékom kegyes figyelmüket felhívni, a melyek a köztudomást véve, mindenki előtt jól ismerteknek látszanak, a míg valaki lényegi mivoltukat számon nem kéri.

Vagy ki ne tudná mi a becsület és annak jogrendi jelentősége? Nem belőle élünk-e, mint a jó Isten adta levegőből? S mégis, hogy kételkedni is van elég okunk, már a nyelv megfigyelése azonnal rávezet. Űsse fel bárki az európai gazdag nyelvek s velük édes anyanyelvünk szótárát, tüstént meglátja, hogy a különben éppen olyan mély járású mint élesen felbontó erejű nyelvérzék sem birt eddig szabatosan kidolgozott, megszólalása által mindenben ugyanazonos képzetet keltő kifejezést nyújtani. Az alkalom, helyzet, multra, jelen és jövőre való tekintet, a tényi állapot és egyéniség szerint: hol különböző, hol ugyanazon szó más és más értékű, miként a zenei hangnak mennyiségi vagy erősségi árnyalatai; nem is említve még az eredet felől vitakozó nyelvtörténelmet.

Azután ott van a nagy határvillongási kérdés: kit illet meg a képzet tartalmának megállapítása?

Az eszméket vizsgáló és tisztító bölcseletet, s itt ismét az alkotó vagy csak jelenségeket nyomozó, képeiket lekötni vágyó értelmet-e? Vagy, igaz az állítás, hogy nincs más bírója a jognál, mely megállapító ítéleténél meghallgatja ugyan a psychologus, moralista és sociologus véleményét, de azért az ítélet csak az ő ítélete marad.

És ha itt még megállapodhatnánk! De nézünk be csak ezen auctoritas műhelyébe. Valjon nem fogunk-e kedvetlenül visszafordulni, hallva a versengés leggonoszabb faját: a belső egyenetlenséget? A bölcselet, történelmi és pozitív jogtudomány, és ezen utóbbi szűkebb körön belől, a civilistikai és criminalistikai, még mind e mai napig csak az osztálykereset makacs keserűségét éleztetik; vagy a hol azt már eldöntöttnek veszik: a döntvényt lépten-nyomon a közélet sínyli, miként a rossz osztályt általában, s keresi a kerülő utakat a jogrend követelte egyenetlenség helyreállítására. A büntető jogtudomány éppen olyan elégedetlen a neki jutott részzel, mint a milyen tehetetlennek valja magát a magánjogi; másfelől az osztályból kizártak, a jogbölcselet és jogtörténelem: a pozitívista szűkkeblűségét, vagy őszintebben kimondva, értelmi korlátoltságát emlegetik, erős önérzettel hivatkozva annak élő tanúságára: a nem czéhbeliek lesújtó ítéletére.

De nehogy az én, talán a kelleténél jobban kételkedő eszemnek tulajdonítsa valaki a jelzett eredményt, tekintsük át futólag az előzményeket.

2. Mellőzhetem az idegen nyelveket, mert a „Magyar nyelvtörténeti szótár“ és „A magyar nyelv

szótára“ vonatkozó helyeit amazokkal összevetvén, azt vettem ki, hogy nyelvünk az idegenben előforduló megállapodásokhoz alkalmazkodott; a kérdésben levő fogalom kifejezésére különösen három szót: becsület, tisztesség és méltóság használván, de a melyek mellett haladnak: az emberiség, a tisztelet, hírnév, dicsőség és tekintély. Van-e közöttük közös alapnak vehető és melyik az: ki tudja megmondani, ha számba veszi mennyire benső a legtöbb esetben a kapcsolat és pedig nem talán csak a megfelelő képzetek kölcsönösségében, hanem a váltakozó alkalmazásnál is. Íme egy-két példa:

„A leányt nagy gazdagon eltemették, utolsó böcsület azzal adatott vala.“ „A szentírásnak becsületit felbontják.“ „A maga virtusával ment elé becsületre.“ „A becsületes úrnak arra szeme legyen, hogy a maga kezével ne verekedjék.“ „Nemde a lélek méltóbb, hogy nem az étel?“ „Te méltó légy uram az én imádságomat hallgatni.“ „A böcstelen ember böcsülése nem térsen senkit tekintetessé.“ „Eleiben íme magam megyek, hogy neki illő becsületet tegyek.“ „Az isten a vén embernél a becsületit ajánlja.“ „Némelyek a kopaszságot magoknak becsületéül tartják.“¹

És olvassuk még ehez a tételező akadémiái szótárt:

„B e c s ü l e t. 1) Erkölcsi törvények iránti belső tisztelet s azon belső érzelem, mely az erénynek, mint erkölcsi jónak rugója, pl. Becsületből tenni

¹ Magyar nyelvtörténeti szótár: becsület, méltó, méltóság szsz alatt I. k. 193—194, 728—29 ll.

jót másokkal. Becsületben élni. Becsületből szolgálni a hazát. 2) Oly belső hódolat, melyet mások erénye bennünk vagy a miénk másokban gerjeszt. pl. Becsületben lenni, becsületet szerezni, vallani, aratni... Tisztelet, becsület, de igazság is (!). 3) Illendőség, udvariasság, emberség. pl. Becsületet tanulni. A vendégeket becsülettel fogadni. Becsülettel viszonzni a szívességet. Ennek fele sem becsület. Adom tisztelettel, veszem becsülettel.²

Hol van ezekben a szabatos, világos vagy éppen állandó képzet? Valjon a nyelv hajlékonysága, alkalmazkodása és változatossága, nem a fogalom gyarlóságát erősítik-e?

3. Az emberiségnek körülbelül már 22 százév óta tanítómestere, Aristoteles, a becsületet az ember erkölcsi mivoltának és életcéljának mérlegelésénél csaknem jelentéktelen, de mindenesetre mellékes, a külső színen maradó tényezőnek tartotta. A becsület (τιμη), mondja, sokkal felszínesebb, semhogy benne a legfőbb jót keresni lehetne; mivel inkább a becsületadóknál, mint a becsülteknél látszik lenni: holott a legfőbb jó a magunké és tőlünk nehezen elvehető kell legyen. Ide járul még az is, hogy azok, kik a becsültetést czélnak tűzik ki (t. i. a műveltek és közéletben működők), úgy látszik, csak azért vágyódnak utána, hogy önmaguk jóságában annál bizonyosabbak lehessenek, mert hiszen arra törekcszenek, hogy a belátók és ismerősök becsüléséhez juthassanak és pedig erényes voltak miatt. A miből tehát világos, hogy nekik az erény többet ér a becsületnél... Egy más helyen: A sze-

² A magyar nyelv szótára: becsület sz. alatt I. k. 477—78 ll.

retet közel áll a becsüléshez, a mi után annyian vágnak, mindamellet a becsülést nem önmagáért, hanem csupán viszonylagosan óhajtják; mert ha az előkelőtől becsültetnek, örömük csak abból a reményből származik, hogy tőlük azt, a mire szükségük van, elnyerni fogják és a becsületnek csak azért örvendenek, mivel benne jövődő jólétük jelét látják. A ki pedig a becsületes és művelt emberektől akar becsültetni, ezt azért akarja, hogy ezáltal önmaga felőli véleményét erősítse, s örül erényes voltának, mivel e tekintetben mások ítéletében megbízik . . . És ismét: Az erény és jótékonyság jutalma a becsülésben áll, míg a szükségben levőn pénzbeli nyereség segít. Hasonlót találunk az államban is: a ki a közt semmi jóval nem gyarapítja, nem részesül becsülésben és kitüntetésekben; az a mi közös, csak annak adatván, a ki a köz iránt magának érdemeket szerez és a becsület az, a mi közös. A köztől nem lehet pénzbeli nyereséget és becsületet is szerezni; éppen oly kevéssé túri el valaki azt, hogy mindenben rövidséget szenvedjen. A ki pénzben veszít, tisztelettel kárpótoltatik, a ki pedig az ajándékot veszi szívesen, pénzzel fizetik ki . . .³

Ellenben legméltóbb utódja, az ember értelmi

³ Eth. Nikom. I. kv. 3 fej. VIII. kv. 9. fej. 16. fej. Megjegyzem, hogy az eredeti szöveg vonatkozó helyeit nem egyenlő módon fordítják. Különösen a „τιμή“ magyarul: tiszteletnek és a jelentőségét közelebről jelző: „ἐπιποδαίοντες“-t „förlételesebb“ (Haberern, Aristoteles Nikomachoshoz címzett etikája. 6 l.), egyik igen tisztelt tudós kollégám pedig: „csekélyebb értékű“-nek; a németek: „oberflächlich“ (Lazarus, Das Leben der Seele I. k. 216 l. Kirchmann, Die Nikomachische Ethik des Aristoteles, 5. l.). Különben magam a Kirchmann nyomán haladtam, kinek fordítását jól sikerültnek tartják.

világának felderítésében vele a dicsőségben osztozó Kant, egészen más véleményben van. Ugyanis a „céllok birodalmába“ eső dolgok értékét vizsgálva, úgy találja, hogy vannak másokkal pótolható dolgok, de egy mindenek felett is álló. Az elsőnek ismertető jele: az egyenérték, az utóbbinak az a becs, a mit semmi egyébben megkapni nem lehet. Az alsó: az ár (Preis), a másik: a belső érték, vagyis méltóság (Würde), a minnek ha megállapítólag akarjuk értékét kifejezni, legtalálhatóbb szavunk rá a feltétlen és az összehasonlítást kizáró becsülés (Achtung). Az egyedül lehetséges feltétel, mely az eszes lényt önczéllá teszi, a moralitas, mivel csak általa lesz a céllok birodalmában törvénytadó tag; tehát csak az erkölcsiségnek, s a mennyiben erre tehetsége van, az emberiségnek lehet méltósága.⁴ Innét, hogy ama becsülés csak személyt illethet; sőt annak olyan tributuma, a mit neki akarva, nem akarva megadnunk kell;⁵ a mi az embernek eszközül való felhasználását kizárja, őt minden más világlényiségek, tehát dolgok fölé helyezi: a mit benne személyiségnek nevezünk. A személyiség, mint méltóság, a végső erkölcsi törvény eszméjébe, a köteleességbe olvadva adja meg az igényt és egyúttal tartozást, melynek erején a mint mindenkitől követelhetjük enmagunkban elismerését, úgy kell, hogy azt mi is mindenkinek megadjuk. Ezen igényt szokták becsületszere-

⁴ Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. A Rosenkranz és Schubert-féle kiadásban: VIII. Th. 65—66. ll. és Metaph. Anfangsgründe der Tugendlehre. 24, 37. §§ u. o. IX. Th. 308, 324. ll.

⁵ Kritik der praktischen Vernunft. VIII. Th. 201—2. ll.

tetnek (Ehrliche), s annak külső magunktartásában való megnyilatkozását, becsületességnek nevezni. De lehet jognak is minősíteni és pedig olyannak, a miről lemondani nem lehet; sőt tekinthető sajátos alanyi erkölcsi érzületnek, a mi azonban a jó iránti hiányos hajlandóságunknál fogva annyira nem okvetetlenül gyönyört is keltő, hogy másokra vonatkoztatva, annak éppen ellenkezőjét, a kellettent idézheti elé.⁶

Úgy hiszem, nem szükséges a két felfogás között szembeötlő eltérés részletesebb fejtegetése. De másfelől ki fog tűnni, miképpen silányul Kant eszméje az utána következő és rátámaszkodni akaró újabb jogi elméletben teljesen értéktelen iskolás tétellé.

4. A mint tudva van, a középkor jogtudománya a tizenegyedik évszázdtól kezdve a rómaiban keresi megújulását, a nyugati nagy keresztény császárság jogi rendjének általános alapjait. Hiszik, hogy a benne készen talált intézményeket csak alkalmazni kell, s ismét megelevenülnek. A gyakorlati alkalmazásban mindjárt mutatkozó kirívó ellentét pedig nemhogy felvilágosítaná, hanem inkább ingerli a kor sajátos észjárását. A tudós módszer axiomája: *principia non sunt multiplicanda*, értékessé tesz minden forrási definitiot, s készek azoknak oly értelmet adni, melyben a történelmi eszme teljesen elhomályosul és a közértelem gyökeresen megtéved.

A mint alább részletesebben is következik, a

⁶ Tugendlehre, Einleitung. XII. d. és Kritik der prakt. Vern. VIII. Th. 202 és kv. II. IX. Th. 250 l.

becsületről fenmaradt klaszszikus meghatározásban az existimatio-t a Glossa mindjárt a hírnévvel (fama) ugyanazonosítja, a dignitas-t pedig a természettől minden embernek megadott tehetségnek tartja, mely belőle az angyaloknál is kiválóbb lényt csinál. De a midőn azután ezt a megfelelő forrasi részletek szerint esetileg is alkalmazni kellett volna, ott volt persze az incongruentia és a kivezető utat csak úgy találják meg, ha az általános emberméltóság eszméjét magára hagyva, a generalizációt az állam tételes jogi körére vonatkoztatják, minek jelzője a civilis (polgári) álltmány.

Közbe jön azonban mindjárt a kor jellegének erőteljes kibontakozása: a rendek megalakulása. A minek következtében már a civilis sem elég megkülönböztető és helyébe lép: a közönséges és különös, vagyis: az annyiféleképpen veendő, a mennyi állami és társadalmi érvényt egy-egy rend magának kierőszakolni birt.

Az ember maga az erkölcsi világ. Mint minden veleszületett erkölcsi tulajdonságának, benne van tehát erkölcsi becsének, méltóságának is forrása. Élettevékenysége az államéval nem minden irányban együtt haladó, a minthogy erkölcsi céljai sem mindenben, különösen a jog tekintetében azonosak; mert az állam nem maga az erkölcsvilág, hanem legfeljebb annak része. Az állami és egyéni jog külön alapon nyugszik. Az elsőhöz kiki csak mint a politikai község részese juthat, míg az utóbbi sajátja, az államtól csak elismerését követeli. E tekintetben pedig az egyéniség értékét, a közéleti hivatások szerint fokozódó rendek adják, mivel csak

bennük és általuk juthat a személyi méltóság teljességéhez s nyerhet igényt a megfelelő elismerésre. Igaz, hogy az állam maga is állíthat fel követelményeket, melyekhez a községi jogokkal kapcsolatos becsületet köti. De mert az egyén embermiségénél fogva az állam hatalmi körén kívül is megtarthatja egyéni és társadalmi állapotát: lehetséges marad az is, hogy a jogát vagy becsületét érintő ítélet külön úton jár: a rendi társak becsülése elvész a rend ítéletében a nélkül, hogy a közjogi helyzet változnék, vagy megfordítva. Másfelől a rendi élet túlnyomó hatalmának jelensége, ha a rendi becsülettel teljes közösségben való maradás nélkül, az egyén erkölcsi értékének súlya nincs és a túlcsigázott rendi érzékenység, némely foglalkozásmódok lenézése következtében, a közgondolkodás kezéből az emberi méltóság általános érvényű mértéke kihull, a természetesnek hirdetett érzék különösen az alsóbbrendű vidéki népnél, vadság és durvaságba fulad.⁷

5. És jönnek ismét az emberiség közös eszméjért lelkesülő, az „emberiesebb műveltségnek“ (humaniores litterae) hirdetői, a természetjognak megalapítói: Grotius, a ki tanítja, hogy a becsület az egyéni kiválóság (excellencia), a mit sérteni nem lehet, mert a rajta ejteni szándékolt sérelem, állományát nemhogy csorbítaná, de neveli: kislelkűség lévén a sértést el nem birni.⁸ Azután Pufendorf,

⁷ V. ö. Hälschner, System des Preuss. Strafrechtes II. Th. 4. Kap. Köstlin, Abhandlungen aus dem Strafrechte. Ehrverletzung 1. §. 3. Marezoll, Ueber die bürgerliche Ehre ihre gänzliche Entziehung und theilweise Schmälerung. 290 és kv. II.

⁸ De jure belli et pacis libri tres. (Barbeyrac, 1720. kiad.) Lib. II. cap. I. §. X. 2. Lib. I. cap. II. §. V. 7. Lib. II. cap. XVII. §. II. 1.

a ki szerint a becsület alapja maga az emberi természet; hogy az ember szó már magában véve méltóságot jelent; hogy az utolsó és leghatályosabb argumentum minden sértéssel szemben: „nem kutya, vagy vadállat, hanem miként te, én is ember vagyok“. Hogy ezen mindenkit megillető becsület az ember lelkét felemeli és benne a gyönyör érzetét keltő legfőbb jó, a mit senkitől elvenni nem lehet. Épsége többet ér a testénél; s azért, a hol azt az erény és jog erejével megvédeni nem lehet, ennek elébe is kell tenni: „honestas praestet incolumitati“.⁹

Hogy a természetjogi iskola a positiv jogtudományra jelentékeny befolyással volt, ismeretes. De mégis azt mondhatjuk, alaptételei jobbra pusztá elméletek maradnak, vagy a hol gyakorlati érvényű magyarázatok alakjában is próbálkoztak: a fogalmaknak inkább megzavarását, mint tisztulását okozták. Így volt ez különösen a becsület tanánál is.

Pufendorf maga is mérsékli már követelményét, megengedvén, hogy a becsületnek egyenlő mérték szerint való kikényszeríthetősége, lehetetlenség. A mire tekintettel, azt a jognak csak „tökéletlenebb“ (jus imperfectum) alakjában kell felvenni.¹⁰

Mig később Wolf, ámbár a honestast a

⁹ De jure naturae et gentium libri octo. (1754. kiad.) Lib. III. cap. II. §§ I. VII. Lib. II. cap. VI. § I.

¹⁰ „Omnia existimationis intensivae fundamenta in se non producant nisi jus imperfectum ad habendum ab aliis honorem et venerationem. Adeoque si eundem aliis etiam bene meritis quis denegerit, non potest dici injuriam fecisse, sed duntaxat inhumanitatis, aut si ita loqui licet incivilitatis sibi contraxisse.“ i. h.

tökéletesség (perfectio) és a természettől ezzel együtt járó obligáció tartalmához adja: az *exi-stimatio* (= Ehre) és *honor* (= Ehren-Bezeigungen) sajátzerű magyarázatával még több és könnyebben lábrakapható tévedés okozója lett.¹¹

A fejlődés szemlélhetése czéjából, sokkal fontosabb is marad ránk nézve egy másik sajátságos történelmi mozzanat, a mire különösen felkérném a figyelmet.

A becsület általános eszméjének a rendi szétválás következményeként eléállott szétmálása és a jogrend határain túl terjesztése, a gyakorlati jogi észjárást észrevétlenül, hogy ne mondjam éppen öntudatlanul, végzetesen téves útra zökkenté, a melyről mai napig sem tudott az egyenesre kijutni. A sokféleség a bírói ítélet egyenletességének követelményét teljesíthetlenné teszi és ellenállhatatlanul sodorja a különböző állással járó egyéni tekintetek kiszámíthatatlan casuistikájának szövevényébe.¹² A minek következtében a jog irányító szabálya helyett a bíró alanyias belátása, mint mondani szokás, bölcsessége lett a mérték, s beállt ama fatalis zavar, melyről irodalmi emlékeink léptenyomon siralmasan panaszkodnak.

De eléállott különösen a még nagyobb baj t. i. hogy a sokféleséggel nem bíró jogi értelem a

¹¹ *Jus naturae methodo scientificata pertractatum.* (1740.) Pars prima cap. II. § 538 (*exi-stimatio*, honor) és kv. Cap. III. § 968 (*honestas*), a védelemre vonatkozólag § 1636.

¹² L. p. Struvius (1619—1692.) tórjedelmes munkájában: *Syntagma Jurisprudentiae, secundum ordinem pandectarum concinatum etc. Cum adnotationibus P. Mülleri.* edit tert. Pars VIII. Exercit. XLVIII. ad Lib. XLVII. Tit. X. thes. LIII. squ. Tom. III. pp. 835. squ.

természetes pozitív alapot elhagyva, egészen negatív magatartást vesz. Nem keresi már a becsületnek egységesített tartalmát, hanem megelégszik, ha esetről-esetre megmondja: van-e valakire nézve másnak tényében a becsületet épségében érintő sérelem? A mi másképpen szólva, világosan ezt mondja: nincs ugyan megállapítva s ezért nem is tudom, mi az épség; hanem azért állítom, hogy benne itt vagy amott csorba esett! És ime, a tudományos magyarázat egész erejével, csak is a becsületsértés fogalmának megállapítására veti magát; a minek további eredménye a büntető jogtudomány szakadatlan vergődése az annak jogi feltételeit körülírni szándékozó, sokszor a legnagyobb szélsőségekbe tévedő elméletek között. Nemkülönben az is, hogy a civilistikaiban a becsület jogi jelentősége felől mindig kevesebbet beszélnek; mígnem végre szépen megnyugszanak abban, hogy a becsületnek a magánjog területén vagy éppen semmi, vagy csak felette csekély érvény tulajdonítható. A magánjogról írt újabb rendszerekben a személyiség tanánál jól-rosszúl felszínre kerül ugyan Kant eszméje. Tanítják, hogy a becsület a személyiségnek sértetlen és meg nem fogatkozott bírása; elismerése ama tulajdonságoknak, melyek a közéleti felfogás szerint az embernek, köz- vagy külön állását megadják és a mennyiben ahhoz a törvény bizonyos jogok lehetőségét kötné, egyúttal a polgári méltóság és jogképeség is. De éppen annyi tekintélye van azon másik nézetnek is, hogy a becsület az egyes ember értékének embertársai részéről tapasztalt elismerése, mely azon-

ban a jogvidékén alapján véve teljesen kívül eső fogalom: mert „nincs semmi, a mit oly kevéssé lehet általános szabályba foglalni, mint éppen az emberek véleménye“. Egyes esetekben tudhat ugyan a bíró is róla, de hogy mennyi súlyt helyezzen rá, erről számolni nem köteles. Sőt vannak legújabb elsőrangú magánjogi nagy munkák, melyekben már még ennyi jelentősége sem adatik meg.

Valóban, ha e megtévedésnek oly sajnálatos és káros következményeit annyira nem sinylenők, különös kedvvel lehetne a legrészletesebben kimutatni, miként kötik le helytelen, de a tudományos látszattal fellépő csökönyös elméletek a józan okosság erejét, és okozhatják a következményeiben ki sem számítható nagy bajt, hogy a tudomány révén tételes törvényekben is alapot nyervén, nemzedékeken keresztül huzódó öröklött nyavalyává válnak. Figyeljük meg csak, legalább átalában, miképpen hatott az új elmélet a közéletre. Könnyebb, mint képzelnök, mert a tény ma is szemünk előtt áll, s mert benne a dolog természetének kérlelhetetlen törvénye erejének csaknem ijesztő ridegségével tört elő.

7. A jog rendjében a közérzület megfelelő kifejezést és oltalmat nem találván, annak korlátain túlradt, új medret vágott, melynek irányát és mindenkori mélységét már csak a véletlennel szövetkező önerő szabja ki. Mert a jog azt, hogy mi a becsület, csak a sértésből, s még így is csak viszonylagosan tudja megállapítani; az ő szemében tehát annak mindenki teljes birtokában van, míg az ellenkező (és pedig csak a sértés alkalmából), bizonyítva nincs: *Quilibet praesumitur bo-*

nus ac justus donec probetur contrarium (tehát minden lappangó becstelenség is). Sőt még azt is hozzá teszik, hogy a bizonyítás sem feltétlenül megengedett, a valóság követelményének megfelelő. Különösen nem lehet azt követelni, hogy a jog mindennemű sérelmet megtoroljon, vagy a mint mondják, a becsületet azon mértékkel mérje, mint a közönséges élet; „sőt minél érzékenyebbek e pontban az emberek, annál kevésbé szabad a bírónak panaszaira hallgatni: hacsak a kényszer-törvény korlátain túllépni nem akar.“ A becsület, jó hírnév és tisztelet mások ítélete levén, ki sem erőszakolható: e tekintetben mások iránti kötelességének, kiki eleget tesz, hacsak arra vigyáz, hogy nekik sérelmet ne okozzon... Senkinek sincs joga követelni, hogy valóságos vagy képzelt kiválóságát vagy tökéletességét mások elismerjék vagy hogy őt azért becsüljék, hibáit és ballépéseit a keresztény szeretet köpenyével elfedjék, s iránta magukat mindenütt úgy viseljék, a mint ezt az illendőség megköveteli. »A természetes és észszerű tökéletes jognak már elég van téve«, ha a személy tetteles bántalmazás, a közvélemény előtt lealacsonyító rágalom, különösen olyan ellen, a mely mellett a közbéke és biztonság fenn nem állhatna, megvédve lesz. Szorosan véve még az is állítható, hogy az állam és a közjó körül szerzett legnagyobb érdem és legtökéletesebb polgári erénynek sincs semmi igénye különösebb becsülésre.

Ime nagyjában véve alaptételei egy oly munkának, melynek írója a múlt évszáz végén a művelt Európa jogtudósainak egyező véleményét véli

tolmácsolni, s a melyről még ma is elsőrangú tekintélyek állítják, hogy az eszmék teljessé vált összezavarodását megszüntette, világosságot terjesztett, a bírósági gyakorlatnak éppen úgy, mint elméletnek a helyes irányt megadta.¹³

De miképpen bizonyítja ezt a közélet? Úgy, a miként már általában jeleztem: a tudós tekintélynek hátat fordít és nem törődik a bírósági védelemmel. A magát túlélte rendiség széthúzó erőit társadalmi coteriák alakítására használja, melyeknek körén belül és egymás között a becsületről ízlés szerinti szabályokat állít fel. Felszínre kerül az a dolog, mely búján tenyésző élőpenész hálójával megvakítja és kigunyolja a józan emberi értelmet, a mit kérdésünk egyik kiváló fejtegetője, az új büntetőjogi tudomány elismert korifeusa, Binding, a „becsületben élés nagy mysteriumának« nevez,¹⁴ de a melynek igazi neve: a jogrendi képtelenség, közönségesen pedig: »párbaj«. Vagy talán nem pellengerre állítása az egészséges emberi észnek nem megvetése a jogrend első rangú követelményének és az annak igazságába vetett közbizalomnak, ha a sértés megtorlása, a becsületen ejtett csorba szánálása, nem a független és részrehajlatlan bíró ítéletére, de a vakvéletlennel szövetkezők elhatározására bízatik, ha valaki nemcsak a bűnösen sértőnek, de az ártatlannak is kész kioltani életét?

Vagy ismét halljuk másfelől Falstaff »kate-

¹³ D. Adolf Dietrich Weber, Ueber Injurien und Schmähschriften. (1797. 2. Aufl.) I. Abth. 6—15. II.

¹⁴ Binding, Die Ehre im Rechtsinn und ihre Verletzbarkeit. 2o. 1: „das grosse Mysterium des Ehrenlebens“...

kismusának « életbölcseitől ismételni, hogy a becsület mi lehetne egyéb »festett halotti czimernél«. ¹⁵

Láttuk évtizedeken át és látjuk ma is és olvassuk a színmű és regényirodalom úgynevezett világirodalmi remekeiben az új társadalom becsületének pathológiáját és gyógymódját a legmerészebb és agyafurtabb helyzetekben, a költői képzelet és nyelv bűbájával úgy feltárva, hogy ez a szegény gyarló emberi természet igen gyakran csak tövissel lelkében gondolhat az »élet iskola« oktatásaira.

8. És végre kérjük még: mit mond mind ehez a Kanton inneni bölcséleti tudomány gyakorlati része, az ethica? Részben ismétli a régibb iskola abszolút tételeit a végső erkölcsi jóról és kötelességről, alkalmazkodva a szintén gyakorlati résznek nevezett jogbölcselet mérséklő követelményeihez.

A becsületérzet mondja p. egy a bölcsészetet popularizálni célzó munka, az ember társadalmi önbecsülésének érzete, mely arra serkent, hogy azt a képet, mely rólunk másoknál van, mocsoktalanul

¹⁵ „... a becsület sarkal engem előre. De hátha a becsület halálra sarkal, midőn előnyomulok? Nos akkor? Kipótolhat a becsület egy lábat? Nem. Vagy egy kart? Nem. Tehát a becsület nem ért a sebészethez? Nem. Mi a becsület? Egy szó. Mi az a becsületszó? Levegő. Tiszta számvetés. Ki bír azzal? A ki a múlt szerdán meghalt. Érzi ő azt? Nem. Hallja ő azt? Nem. Tehát észrevehetlen? Igen, a holtra nézve. De hát nem élhet együtt az élővel? Nem. Miért? A rágalom nem engedi. No hát nekem egy szikra sem kell belőle: a becsület csak festett halotti czimer. S ezzel vége a Katekizmusnak.“
Schaक्सpere színművei. IV. Henrik király (I. rész) V. felv. 1. szín végén Falstaff. Léva y József fordítása szerint, a mi pedig bizony nem éppen hü.

megőrizzük, vagy ha szükséges tisztaságát helyreállítsuk; mert a becsület nem egyéb valódi vagy vélt előnyeinknek másoktól való elismerésénél. Hatékony működésünknek közvetlen feltétele lévén, minden embernek kötelessége arra törekedni, ha csak ez által egyéb kötelességét nem mulasztaná el. Lehet ugyan a külső vagy polgári és a belső vagy erkölcsi becsület között különbséget tenni. Az utóbbi az önbecsülés, a jónak, mint erénynek tisztelete, mely a külsőséget nem hajhászsa, megelégszik lelkiismeretének helyeslő ítéletével. Ha valaki mind a kettőt el nem tudja érní, elégedjek meg az önérzet méltóságával.¹⁶

Míg a legújabb irányú szerint, mely az erkölcsi élet tüneményeiben általános embertani vagy csak tudományos reflexiókban gyökerező, adott tényeknél egyebet nem keres; valamint az ember egész erkölcsi személyiségét kitevő többi lelki tulajdonítmányok, úgy a becsület is, csak hosszú idők folyamában jut későbbi tartalmához. Kezdetben a nyelv e szóval semmi egyebet nem fejezett ki a dolgok és szolgáltatások külső becsénél, egyúttal az annak fejében adott illetőleg kapottat is jelezvén. Csak a költészet és a vele társuló tudós reflexio mélyíti el értelmét, viszi át a mit külsőleg érzékítve talál a belsőre is: csinál a valakitől maga körül terjesztett vagy neki megadott külső fényből túlnyomólag jellembeli, erkölcsi tulajdonságot.¹⁷

¹⁶ Philosophische Bibliothek stb. 94. köt. Kirchner, Wörterbuch der philosophischen Grundbegriffe. 93—94 II

¹⁷ W u n d t, Ethik. Eine Untersuchung der Thatsachen und Gesetze des sittlichen Lebens (2. Aufl.) 26—37. II.

Ime bevezető állításaimnak substratuma.

9. De vajon meg kell e azon maradnunk, vagy hogy kérdésemmel a hivatásom kiszabta szűkebb téren maradjak: csakugyan nincs más mód, hogy a jog a közéletnek a becsület eszméjében birt sarkalatos erejét, ne csak esetleges és negatív, de a maga céljainál irányító módon is szabályozza?

Felelhetnek közvetlenül is kérdéseimre. De bizonynyal méltóbb és eredményesebb lesz, ha a választ azon bámulatos történelmi jogrendszertről kérem, melyben a becsület eszméje bevégzett intézményi jelentőségű volt. És kérnem kell pedig annál inkább, mert elsőrangú tudós tekintélyek műveiben széltségben olvasható, hogy az antik világ felfogása a becsületről, alapjában más, mint a mai emberé, különösen, hogy a római jogi észjárás, ha annak igazibb értelmét már fel is ismerte, de a miként aztán jogi rendjébe illeszté: közéleti jelentőségét annyira megváltoztatta, hogy úgy, a mint azt forrásemlékeinkben megállapítva találjuk, ma már teljesen értéktelen régiségnek, sőt értelmünket csak megtéveszteni alkalmas balfogalomnak kell vennünk.¹⁸

¹⁸ Megjegyzem mindjárt ezen alkalomból, hogy következő fejtegetéseim közben a vonatkozó irodalmi adatok részletező czáfolgatását vagy helyesbítését elhagyom De nem azért, mintha talán olyan művek értékér, mint a többi közt Marezoll már fennebb idézett munkája, Walter értekezése: Ueber Ehre und Injurien nach Römischen Recht (Neues Archiv des Criminalrechts IV. B. 108—140 és 241—308. ll.), vagy Greenidge, Infamia, its place in roman law, — kellően méltányolni ne tudnám. Hanem elhagytam azért, mert felfogásom a dolog felől alapjában más levén, a lépésről-lépésre haladó kritika az alkalom által kiszabott határokon jóval túl menni kényszerített volna és célom is csak az: kimutatni, hogy a rosszul felvett történelmi szempont és hibás tárgyalási mód következtében, miként

Ezen megítéléssel szemben könnyű volna a fennebb vázolt eredményekre rámutatni, kérdvén: hol a helyesebb, hol a megnyugtatóbb? Vagy kérhetném azt is: ha valjon csakugyan lehetséges-e, hogy az a különben folyton megbámúlt római józan értelem, utólérhetetlen élénk közérzület és ennek legmértőbb letéteményesse, a jogtudomány, az egészséges közélet éppen ezen legfontosabb követelménye felől oly végzetesen tévedt vala? Hiszen sehol e föld kerekiségén annak világosabb tudatával még nem voltak, hogy a jogrendje a közélet egészétől elváló külön úton azon veszély nélkül nem járhat, hogy lényegének legsajátosabb elemét, a közérzést, el ne veszítené, s ezzel saját céljával egyenes ellentétbe ne kerülne. A római jogtudomány bölcsen óvakodott összesítő tételekkel kötni le az intézmények eszméjének szétnyúló gyökérszárait, hogy az élet kiszámíthatatlan változatossága

ejtő el éppen a gyakorlati jogtudomány, a rómainak egyik legtermékenyebb alapgondolatát. És ez szolgáljon mentésemül arra nézve is, hogy hazai irodalmunk egyik legkiválóbb művének, Concha Politikájának 26. §-ban foglalt vonatkozó részét is felhozva, csak utalok, hogy ámbár az érdemes tudós a becsület közéleti nagy jelentőségét mindenképpen kiemelni akarja, s maga is elismeri, hogy az a „benső jószág“ is, de azért a közönséges nézet ferde irányától ő sem szabadult. A becsület neki is: „annak a működésnek az értéke, melyet az egyén a közben teljesít;“ „tehát azt jelenti, hogy az egyén valamely hivatás betöltésére alkalmas vagy pedig másnak hivatásbeli működése felhasználására érdemes.“ Hogy „a becsületnek javak képezik az alapját, melyekkel az egyén valósággal vagy látszólag rendelkezik.“ Hogy „a közéleti és belső becsület közt nincsen szoros összefüggés.“ Hogy „annyiféle lesz, a hányféle főbb csoportja az állásoknak egy közületben van“ s „foka is különböző leend a fontosság és nélkülözhetetenség szerint, melylyel a szolgálatok a közre bizonyos időben bírnak.“ Vagy a mint mindezt röviden is kifejezi: „a közületi becsület az állástól függ s nem az egyén benső jószágát fejezi ki.“ Hát bizony mindez így volt és van régóta. De jól van-e éppen így?

természetes voltát megtarthatva, a bíró ítéletét meg-
rontó kazuisztikává ne fajúljon. Indúlhat is bármely
irányba a nyomozó történelem, intézményeinél az
alapeszme élő erejének folytonosságával, benne az
összéletnek irányító hatalmával találkozik. Nem, egy
ilyen szabású emberi értelem az állított módon,
semmiképpen nem veszhette el világosságát! De
igenis, tévedtek azok, a kiknek kezébe e jogtudo-
mánynak emlékei kerültek. A kik hiába olvasták
a mély értelmű figyelmeztetést, hogy éppen a jog-
tudományak kell különösen óvakodni a definitiok
veszélyétől, kapva-kaptak forrásaink egy-egy ösz-
szesítő tételén s a szavak jelentőségén évődő talá-
lékonyságban vélték az elme világosító erejét ki-
próbálni: holott valójában, miként azon korszak
hasonló irányú vallási és bölcséleti tudományában
történt, öntudatlan munkálói lettek azon százados
hinárrétegnek, mely az intézmények eredeti gondo-
latait lassanként eltakarta.

10. A klasszikus korszak egyik kitűnősége,
Callistratus a császárkori ingtag büntető pe-
reseljárási rendszernek hatásköri kérdéseit tárgyaló
művében, könnyebb eligazodhatás tekintetéből, a
bírói közbelépés négy főesetét emeli ki, közöttük
harmadik helyen a becsületbe vágókat és a felvett
sorrendet elhagyva, magyarázatát mindjárt annak
megmondásával kezdi: milyen értelemben kell itt
kinek-kinek becsületbeli dolgát venni.

Ha már most a 22—23 soros vonatkozó
forrástörödéket a munka közvetlen célja és
szerzőjének gondolatmenete szerint szemléljük, je-
lentőségét így állapíthatnók meg: a becsületbe

vágó büntetendő esetről, vagy szabatosabban: a becsületet csorbító vagy teljes elvesztését maga után vonó büntetésről van szó. Az illetékes bírónak tehát mindenekelőtt azt kell tudni: meddig ér e tekintetben büntető hatalma? A felelet önként kínálkozik: a meddig a törvény ereje; ez pedig ismét a névszerint felsorolt büntetésnevekben van foglalva, s a melyek általános céljukhoz képest a bűnös eddigi személyi állapotát, vagy mondjuk így: az állami jogrendhez való viszonyát érintik. Ennélfogva ha valaki a becsületet ezen vonatkozásban szemléli és arról egy másikat általánosabban is tájékozni szándékozik, bizonynyal nem fog többet mondhatni, mint a mit Callistratus mondott, t. i. hogy a büntetés előtt a becsület nem egyéb a vonatkozó törvények és velük egyenlő erejüknek vett szokás alapján épségben levőnek állított érdemességénél, vagy ha inkább tetszik, méltóságánál: „Existimatio est dignitatis illaesae status, moribus ac legibus comprobatus, qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur aut consumatur.“¹⁹ Melyek itt a determináló törvények és szokások? E kérdésre jogászunk, mint említém, a büntetések során felel. Helyes-e tehát a definitio, ennek megítélése attól függ: csak ennyit vagy többet is akar valaki belőle megtudni. A középkori és a még mindig erre támaszkodó újabb magyarázat az utóbbit akarta, s azért nem is tud vele boldogulni. Az illaesae dignitatis statust generalizálják, benne a polgárnak a jog és erkölcsi rend eszméjének minden tulajdonítmányával fel-

¹⁹ D. L. 13, 5, 1. Callistratus (Lib. I. de cognitionibus).

ruházott egyéniségét szemlélve, és pedig nem változó és múlandó történelmi jelenségében, hanem az általános és állandósított emberségi mintaképben odaállítva. Vagyis Callistratus meghatározásából éppen a determináló részt ejtve el, nem tőle kérdik: mi az épség és méltóság, még kevésbé a történelmi római összélet sajátos. érzülete és eszétől, hanem saját koruk világnézetétől és az ehhez kötött követelményektől.

11. Accursius glossáját a klaszszika definitiohoz összefüggésében értelmezve, csak azt az eredményt vehetni fel, hogy nála már a becsület meghatározása ez: *existimatio est dignitas*; mivel magyarázata csak az *existimatio* és *dignitas*-ra szorítkozik. Az elsőről azt mondja, hogy az egészen egyértelmű a *fama* és *opinio* val, e három szó éppen olyan viszonyú levén, mint a kardra (*gladius*) vonatkozólag a *mucro*, *ensis*, *spatha*; a másikról, hogy az: *potentiae natura tributae cuilibet*, és pedig azon okból, mivel az ember minden teremtménynél méltóbb, mindezek őtet szolgálván. Érinti ugyan, hogy a *dignitas*nak lehet más jelentősége is, de erre csak útalással felel; és az *épség*-ről is csak annyit mond, hogy az *illa esae* annyi, mint: *in nullo deminutae*.²⁰ A miből tehát elég világosan kitűnik, a

²⁰ Glossa ad l. 5. D L. 13. „*Existimatio id est fama sive opinio, nam haec tria idem significant: ut mucro, ensis, spatha gladi. Unde dicitur infamia i. e. famae privatio. Dignitas, id est potentiae a natura tributae cuilibet, quia homo est, homo enim dignior omni creatura... cum enim omnis creatura ei servit: sed et angelica natura: nam et angelus ei servit... illa esae, id est in nullo deminutae.*“ (Accursius.)

mit már más helyen jeleztem, hogy a forrás történelmi értelme elejtetett.

A *legalis definitio* bevett értelmét Cujaciús is annyira helyesnek vette, hogy az infamia megállapíthatásánál elég neki az egyszerű el-
lentézés.²¹ Kortása, az újabbkori jogi dogmatika megalapítója, Donellús, a körabeli pozitív különbségek áthidalását is célozván, már tovább megy. Az infamia fejtegetésénél ő is arra utal, hogy a fama személyre vonatkoztatva a római jogtudomány nyelvén egyértelmű az *existimatio*-val, s ennél fogva az „in“ particula a fama e *damnum* értelmét teljesen megvilágosítja. De a *dignitas* jelentőségét Cicero definitiójából („*ut sit alicuius honesta, cultu et honore et verecundia digna auctoritas*“) vélné legjobban megkaphatni, csak hogy így aztán a plebejus és alsóbb sorsúakra a jogászai definitio nem találna. És éppen ezen okból mondja, hogy annak kissé tágabb értelmet kell adni, a mit úgy érhetni el, ha röviden és általánosságban tartva csak annyit mondunk: „a becsület a csorbíthatlan vélemény valakinek élete és erkölce felől, a midőn úgy él, hogy semmit el nem követ, a mi miatt a jó és tisztességes polgárok közé valónak ne volna tartható.“ És ez magában véve még nem is csinált volna nagyobb bajt, ha nincs ott a részletező magyarázat, mely szerint a *dignitas*: „*personae conditio, qua fiat, non ut quis habeatur honore et reverentia dignus, sed ne habeatur indignus iis rebus aut omnibus, aut plerisque, quae civibus singulis in*

²¹ Recit in lib. IV. prior. Cod. Just. ad Tit. XII. (Oper. Tom. II. col. 2567. Prati, 1836. kiad.) V. ö. Paratitla in lib. II, Cod. Tit. XI. (Op. Tom. VIII. col. 612—13)

suo cuique ordine tribui solent, cuius generis haec sunt : in civitate esse licere; rebus communibus uti ut communibus; fungi in ea civilibus et virilibus officiis cum privatim, tum publice; nihil turpe aut indignum honesto viri pati, honores ordini suo convenientes capessere. Hujus vero conditionis illaesa status dici potest generaliter existimatio.“²² Mert habár maga figyelmeztet, hogy ezen részletezés vég-eredménye „kissé homályosabb“, mint idézett általánosítása: a következő dogmatikusok mégis éppen ezt veszik alapul, s nemcsak a római értelmet homályosítják el még jobban, mint már itt is történt, hanem támpontot kaptak a kor viszonyaiban különben is már adott általános és különös becsületfogalom tantételes felállításához; a mi azután, hogy a gyakorlati jogtudományban hová vezetett: fennebbi nyújtott vázlatos ismertetésem jelen feladatomhoz képest talán eléggé jelezte. A mire tekintettel, a különben sok okulást nyújtó további részletezést is mellőzhetem, s visszatérhetek forrásunk feltett általánosságának ismertetésére.

12. Hogy a becsület általános erkölcsi jelentősége a római jogi életrend történelmi kibontakozása közben és intézményi kapcsolatában változó méltatásban részesült, könnyű elképzelni, mihelyt egyénies és társadalmi vonatkozását figyelembe vesszük. Az a római, kinek alakját Ennius, Virgilius, Livius vagy Plutarchos leírása ragadta ki az enyésző idő kezéből, más egyén, mint a Sulla korabeli, s más ismét az, a kit Octavianus Augustus reformtörvényeiben a jövő

²² Commentarii de jure civili. Lib. XVIII cap. VI. § 6. (Bucher kiad. Vol. XI. 373—4. II.)

számára kiformalhatni vélt. Más az a társadalmi és politikai közélet is, melynek egy ideig az új haza megalapítása, később a nemzeti hatalom fénye és teljessége, vagy ismét a saját súlya alatt roskadni indúlt világbirodalom fentartása kimondott célja.

De van a mi az igazi rómaiban nem változik, a mi nélkül egyéniségét, világtörténelmi életfolyását elképzelni sem tudom, s a mi jogi intézményeinek szövevényes világában minden exegesisnél jobban útba igazít: a mult erejének a római lélekben fenomenalis megnyilatkozása; a mi nekem azt teszi, hogy a jelen érzésében soha sem merül el és a jövőnek szánt alkotásaiban, ha lehet ezt így kifejeznem: mindig egy részben kipróbált tapasztalati, részben ideális synthesis jut érvényre. A római mindig a régi és mindig az új ember. Mucius Scaevola, a híres pontifex, Labeo és Gaius, Scipio és Pompeius, Varro és Plinius, Livius és Tacitus vagy Ennius és Horatius: mind új emberek és mind régi rómaiak. És ilyenek a közéleti intézmények is: gyökerük a *leges regiae*, *mores majorum*, vagy a mint a későbbi kor szereti felvenni, a XII táblás törvényben: koronájuk a praetor edictumában, a melyről méltán mondták, hogy az „a jog élő beszéde“, *viva vox juris civilis*.

Olyannak tudja-e tehát a régi kor a becsületet, mint azt Labeo analizáló és rendszerező éles esze illesztgeti az új élet követelményei szerint: csak olyan kérdés, mintha akár azt kérdenők: a végrendelet intézményi eszméje ugyanaz maradt-e akkor is, midőn már a jogi technika rajta minden éleselműségét kipróbálta?

13. Ha a római nyelv kincsesházát átnézzük, a *dignitas*, *existimatio*, *fama*, *honor*, *honestas* és *opinio*, az alkalmazás céljához képest a nyelvnek persze, hogy éppen olyan változatos árnyalatai, egymást felváltó vagy magyarázó értelmi közegei, mint ezt a mai nyelvek megfelelő kitételeinél láttuk.²³ De van egy felette lényeges különbség, és ez az, hogy a jogrend a közértelem e sajátos ítéletbeli jelensége elől, miként a mai, menekülni nem akart, sőt benne saját és közvetlen céljainak segítő erejét ismerte fel; perszé éppen mivel más a viszony a köz és egyén között, a min pedig ismét a becsület közéleti jelentősége megfordul.

A római állam történelmi megalakulási folyamatában az egyén kiválása nem a természeti naiv embernek társadalmi és állami lényévé átváltozását jelenti. A *homo* annyira nem egyértelmű a római val, hogy ily összetételben (*romanus homo*) forrásainkban sehol nem is olvastam. A római lélek a naiv szeretet bensőségével csüng az előtte mindig nagy és mindig sejtelemteljes természetén; élénk érdeklődéssel figyel a titokteljes jelenségeit, a vele fentartott közetlenségéből meríti hite és kedélyvilágának mélységét és üdeségét, világnézetének tárgyi motívumait. Mosolyog azokon, a kik házaikban az erdőt, folyót, tengert utánozni vágnak, s mondja nekik, hogy igazi erdőt, téres réteket, az ezekben rohanó, majd ismét csendesen tova folydogáló vizeket, pihenő vagy téli viharok által fenekéből föl-

²³ Könnyebbség okáért csak Klotz, *Latein. Handwörterbuch*-jában a *dignitas*, *existimatio*, *fama*, *honestas* és *honor* szsz. a. található különben elég bőséges kivonatos példákra utalok.

vert tengert bizonynyal soha sem láttak: „mert a ki mindezt valaha valóságban szemlélhette, vajon gyönyörködne-e oly kicsinyes dolgokban?“²⁴ „Minden, a miben lelkünknek megnyugvását és gyönyörködését kereshetjük, a természetben van“, erősíti különben a forum szenvedélyes izgalmaiktól hevülni szerető Cicero.²⁵ De azért a jogélet rendjében az önmagában vett csupa természetinek (mere naturale) nincs semmi jelentősége. A jog vllága nem általános ember-természeti, hanem az elkülönülő eszményi célhoz alkalmazkodó és külső jelenségében is bevégezett és kizáró értelmi egészi önmagasság, melynek életfolyását az ősi erkölcsök és törvények (mores et leges) irányítják; a mik pedig szintén nem a természeti nyers erőkkkel vagy vadembertársakkal vívott létérti küzdelem közepette keletkeztek és állandósultak: mert az ősök harcza egy már avulásnak indult környezet mozdulni nem bíró intézményeivel szemben, az előretörő változásért vívott küzdelem. Ez a vágyódás, eszme, vagy akár öntudat él és alakít a gyarmatosok új hazájában, nyilatkozik meg az új rend minden intézményében. A lex vagy jus miként a hasta, mely azt szerzi és védi, és melyet még a késő unokák is annak jelvényeként használnak, kemény, egyenes és rövidre mért (durus, strictum, conceptum). De társában a mos-ban, miként az ősök iránti ragaszkodó szeretetben, a pietas, reverentia, amititia és pudor az alaptulajdonságok. És azon kis szócskának, mely

²⁴ Seneca, controv. II, 9. Ep. 41. Plin. H. N. XII, 1. XXXVIII, 65. Lucr. II, 29 Horat. epp. I, 10.

²⁵ Cic. de leg. II, 1.

minden általános érvényűnek szánt állítás alkalmával a kettő között áll: az et-nek, nemcsak a ma már-már nem is értett mély jelentősége van, hogy a római lelkiisméreti törvényeit a külső magatartást megszabóktól elválasztani nem akarta, hanem egyúttal az is, hogy az erő a kegyelet és szemérem komoly méltóságát és ezek kölcsönben az erővel járnai szokott *durum* és *strictum*nak a bölcs mérsékletet és szelídséget adják meg.

Ezen, és csak ezen alapon nyugszik a római egyénnek éppen olyan ősi, mint változatlan állami *determinatio*ja: a *civis romanus*. De ez magyarázója egyszersmind annak is, hogy ámbár, a mint a nyelv szólamaiból kivehető, a becsület elvitáztatlanul egyénies érzületbelisége felől a lehető világos tudat volt, *activ* értékét mégis annak a közélet többi tényezővel együttthatásában keresték. Hogy érvényesülésében miként az egyén maga, ha így fejezhetem ki, az általános, az egészi alapvonalba olvad, a minek következtében a benne természetes véletlent és *divergent*st, az *objective* állandó és egyenletes váltja fel, s az egyénileg tökéletes abban találja megoldását: miképpen bírja az egész képét magába felvenni és élettevékenységében visszatükrözni. Megértjük belőle, hogyan lett a becsületben élés, a *honeste vivere*, sarkalatos jogi követelmény (*juris praeceptum*); tehát nem kinek-kinek vagy akár egész osztályoknak külön mértéke szerint, hanem úgy, miként azt a jó erkölcs és jog mindenkori céljai szerint megállapítja; valamint azon igazán csak római, mert a mai embernek szemét is kápráztató történelmi tény, hogy

boldog idejében Róma minden polgáráról az *amplitudō et majestas populi Romani* fényverődik vissza. És végre talán világosabb lesz Calistratus helyének értelméről adott magyarázatom és elfogadható azon további állításom is, mely szerint, ha a benne megítélésem után determináló jelentőségű *moribus ac legibus* csakúgyan általánosabb értelemben is volna vehető; ezen kiterjesztés csak ezen irányban gondolható.

14. Ezek szerint persze, helyeselhetjük az állítást, hogy a római félfogás a becsületről nem a német jogi dogmatikáé, sém pedig annak közönséges erkölestanaé; de nem abból az okból, mivel a római köztudat tévedett. Hiszen igaz, hogy a római nyelv mestere és az érzületében is típus modern római, Cicero, az *existimatio* kitévelt több alkalommal egyértelműnek veszi a valaki felől másokban élő véleménynyel, sőt ítélettel.²⁶ De ez nem annyit tesz, mintha ezen így másoknál levő „képünk“ subjectív és a vélemény változó esélyére lenne valódisága és állandósága tekintetében is vetve. A közvélemény hatalma alatt, akár akár magán-tevékenységében, egyén úgy még sehol sem állott, mint Rómában; s éppen ezért ahöz magatartásában sem alkalmazkodott oly aggódó módon, mint ott. (Pompejus, nehogy politikai befolyása csökkenne; kész volt, mint Putarch beszéli, a felszínre került izgatók egyik „legbűnösebb és legvakmerőbbikét“ a forumra követni; s állításainak

²⁶ Cic. Acc. 3, 58; 133; 3, 82; 190; 5, 68, 156 stb. I. Klotz az *existimatio* alatt.

helyességét tekintélyével erősíteni;²⁷ pedig könnyen képzelhetjük, hogy itt már nem az önérzetes katoná, a „nagy“ Pompejus, hanem legfeljebb, mint a mai pártélet nyelvén mondanók: csak a „politikai barát“ kísérte el a befolyásos szövetségest). És azt is hozzá tehetjük, hogy sehol a polgárok véleménye, hogy köztételnek is legyen tartható, szerencsésebb politikai és társadalmi életmódok által sem volt támogatva. De ezért a polgár becsületállományát az se nem gyarapíthatta, se nem apaszthatta; mert a mérték a közerkölcs és jog tételezett törvényeiben volt kiszabva; a mely szerint a közérzület és ítéletnek is alakúlnia kellett.²⁸

És ha a dogmatikus exegeta azt kérdené: hol vannak forrásainkban mindezek így tételezve? Erre én persze éppen oly könnyen felelhetnék így is: csak Callistratus u. n. *legalis definitio*jában éppen oly kevésbé, mint a Modestinuséban a házasságnak lényege felőliek az ó-világ minden más népének erkölcsi érzületétől és észjárásától teljesen elütő, tehát ismét csak rómaiásan erkölcsileg magas járású eszméjében. De mégis felelek inkább így: ott, a hol a *fides*, a *bonum* és *aequum* követelményei is: az intézmények élő teljességében, konkrété pedig: azoknak mindazon részlettételeikben, a melyeknek czélja a közvetlen alkalmi érvény, p. a *magistratus imperium*ában a *patria po-*

²⁷ Plutar. Pompejus c. 48.

²⁸ A subjektív vélemény fontossággal nem bíró voltát jelzi p. Gaius, lib. III. ad. Edict. prov.: „Quos prohibet, praetor apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si adversarius eos patiatur postulare“. D. III. 1. 7.

testasban, a societas, mandatum, depositum, testamentum, vagy iudex arbitriümról szólókban, úgy, a miként azt ezeknél, az alapintézmények történelmében szóval és írásban legalább annyi világossággal és meggyőző erővel, mint a más úton haladók, azt hiszem talán sikerült nekem is kimutatni.

15. Mily szívesen állna meg itt az emberi érzület lendületes erkölcsi emelkedettségét élő szeretettel kíséző történelmi szemlélődés, ismételve a szerencsés idők énekessével: *Moribus antiquis stat res romana, virisque*, ha a valóság a tovább hatolásra nem kényszerítene. Ha nem sejtették, hogy már a régi népies költő szavaiból is, nem csupán a nemzeti önérték erőteljessége, de már a jövőnek szánt intő szózat is hangzik ki. Ha nem olvasnók a márványcsarnokok töredékeiről, a világot bejáró legiók útját jelző téglákról, a nagy történetírók komoly leírásaiból, a nemzeti hőskötemény vissza-visszatérő méla hangulatából, vagy a már csak gúnyban szólani tudó epés keserűségből éppen úgy, mint a folyton keletkező és változó törvényekből, hogy a hallatlan sikerű győzedelmes nagy háborúk után Rómának geográfiai és népességi külső képével sok egyéb is megváltozik. A törzs-népesség az ő egyenletesen megalkotott kisgazdaságával és ehez alkalmazkodó életmódjával többé nem irányadó tényező; a nagy birtok és tőzsérgazdaság nyomása alatt gyors progressióban szétmálk, a provincialis coloniákba vagy éppen a világváros félreeső zugaiába húzódik, hogy csak a forum választási küzdelmeiben kerüljön olykor a

zavaros felszínre.²⁹ A mi pedig helyét elfoglalja az a gyűlevész idegenség³⁰ az ő „idegen eszével“ (externa mens), mint a költő jellemzi, egymás között éppen annyira, mint a régi társadalomtól elütő erkölcsével és isteneivel, jobban mondva istentelenségével, az ősi szentelt föld sugallatát és hozzá tapadt kegyes szokásokat nem értő, a sajátjait is elhagyó érzületével: vajjon mit kereshetett volna egyebet a hatalmasok jól jövedelmező kegyénél, az ismeretlen vagy elkopott névnek hiúságos fényénél, adóbérletek és magas kamatú kölcsönök által könnyűszerű és gyors meggazdagodásnál vagy befolyásos állásnál? A melylyel szemben, hogy politikai fölényt mégis megtartaná, az ősi családok arisztokráciája hiába zárkózik el a szenatori rend korlátai közé, mert ezzel is csak példát ad, hogy amaz a lovagrend később nobilitas címéi alatt saját vágyainak hasonló jelentőségű jelleget szerezzen.

Még jobban próbára tenném kegyes türelmüket, ha ezen „új rómaiság“ megalakulásának leírásával a szemlélet alapját tágítani és világosságát elősegíteni akarnám: ámbar éppen ettől függ igen sok arra nézve, hogy felvett kérdésem felől fel fogásom történelmi hűsége mellett helyeslő vélemény keletkezhessek. Elég lesz tehát, ha csak rámutatok az elbúsító eredményre, hogy a polgárháborúk iszonyatosságai közepette nemcsak a római

²⁹ Cic. de off. II, 21: „non esse in civitate duo milia hominum, qui rem habent.“

³⁰ Cic. ad Fam. IX, 15. 2: „in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero braccatis et transalpinis nationibus.“

állam nagyságának nevelő és fenntartó intézménye, a köztársasági államalkat pusztul el, hanem a mi talán végzetesebb volt, azzal együtt a társadalmi rend éltető eleme; a régi egyszerűség divatos, frivol kigúnyolása, a nagyvilágias könnyelműség és pazar fényűzésben való tetszelgés, a módok és eszközök természetével nem gondoló sikerimádás: a régi közélet alapjait teljesen felforgatván. E nemzetpusztító erők diadalmas szövetségessének, Octavianus Augustusnak hiába való is marad minden jó igyekezete és reménysege, hogy azokat a közéleti tisztesség és jó erkölcsök törvénybe iktatásával fogja majd legyőzhetni. A „Rectius vives“ régies hangjában ott van ugyan még a vigasztaló szózat: „non, si male nunc et olim sic erit“; de ott van máshelyen a szászári barátinak szántban: „Quid leges sine moribus Vanae proficiunt?“ a reménytelen keserűség is.³¹

És mégis, bármennyire nyilvánvaló lett legyen, hogy az új életmód mellett a becsület egyénies és közjelentősége változott, még csak nyomát sem találjuk forrásainkban, hogy egységes eszméjét és annak egyenletes alkalmazását akár a törvényhozás, akár a bírósági gyakorlat változtatta volna. Az egész, a mit e tekintben talán mondhatnánk: a külső alkalmazkodásban észlelhető némileg eltérő kezelés.

A praetori edictum és ennek éltető lelke a jogtudomány, valamint az ősi fides romana-t az idegenség kijátszó ravaszsága és megbízhatatlanságával szemben az exceptio doli és bonae

³¹ Horat. Carm. II, X 17; III, XXIV. 35.

fidei actio mesteri alakítása által fenntartja és oltalmazza, éppen úgy bontja ki a becsület teljeségét: eleve és szabatos minősítésben megjelölt, vagy ismét a mindenkori közérzűlettel is számolható, a bírósági eljárás eredménye alapján képződő birói lelkiismereti meggyőződéstől téve függővé annak megállapítását, a miben a becsület vagy csorbulását találta.

Igy áll elé az edictumnak az infamiára vonatkozó része. A mi tehát nem azt mondja, hogy az infamia árnyalataiban a becsület egységes értéke is annak megfelelő fokozatos és esetleges egyenértékűvé változott; vagy éppen, hogy lényegbeli mivoltának feltűntetésére a római jogi értelem is a becstelenséget vagy akár a rá mért támadást tartotta volna alkalmasnak.

16. A legújabb büntetőjogi tudomány, mely különben a becsület általános jogrendi eszméjét dicsérhető figyelemben részesíti, jelentékeny haladást vél abban találni, ha a becsületben az ember intellectualis, immaterialis vagy idealis javainak egyikét ismeri fel, s eléggé törekszik a régibb elmélet egyoldalúságából eredett téves irányt a becsületsértés fogalmának tágasabb erkölcsi alapra állításával a helyesebb útra terelni.

Különösen figyelémre méltó pedig Németország ünnepeelt jogtudósának Bindingnek újabb kifejtése, mely szerint ámbár kétségtelen, hogy a kérdés bölcseleti, de azért még sem lehet arra a közönséges, hanem csakis a jog sajátos, mint kifejezi „esoterikus bölcseletéből“ megnyugtató felele-

tet adni.⁸² A keresztény emberség minden jögitag számba jöhetö becsületnek „hátgerincze“ s: éppen ez okból, az ember előtt soha, hanem mindig csak vele pusztúlhat el; s hogy meglevésében és mértékében egészen független viselőjének társadalmilag magas vagy alacsonyabb állásától, valamely rendhez való hozzátartozásától: „Unser Ehrenrecht ist ganz demokratisch und verwirft jede Abstufung von Standesehren.“ A sértés szempontjából pedig, hogy azt mi sem okozhatja: semmi el nem veheti vagy kevesbbítheti.⁸³ De azért mégis mindjárt hozzáteszi, hogy máskülönben a becsület kinek-kinek kezemunkája, jól szerzett java, s ennél fogva mekkorasága szerint merőben individualis; társadalmi értéke a köznek tett szolgálatok után indúló, melyek két nagy csoportba oszthatók: mennyit teljesített valaki abból, a mit rá a köz kötelességek és jogok alakjában bízott és mennyiben megy túl e mértéken? Ez a becsület tehát a teljesített kötelesség és önkéntes, szabad cselekedetből áll elé. A miből következik, hogy senkivel a becstelenség (Unehre) nem születhetik. A becsület és becstelenség között van ugyan „null“ fok is, s ezt lehetne a becsület „negatív“ fajának nevezni; de a mi csakis a beszámítás alá nem eső személynél képzelhető: mert minden más tartozik kötelességeit teljesíteni. A miből egyúttal kitűnik: milyen értelemben lehet még ma is rendi becsületről szó. Erről

⁸² i. ért. 21. l.: „... das Recht besitzt seine eigene Philosophie über die Ehre — hochbeachtlich wegen der Gesundheit (!) der Grundgedanken...“

⁸³ i. ért. 25 l.

a becsületről is állítja azután, hogy azt senki, még a leghatalmasabb állam sem veheti el vagy csorbíthatja. Azért teszi fel külön a kérdést: mi az tehát, a mit a jog a személyi becsület sérthető tárgyának tekinthet? S az erre adott feleletben véli a becsület kérdését a jog szempontjából megoldottnak. Az ember forgalmi értékét nem csupán becsülete, hanem a becsület hiánya szabja meg: nincs ember hiba nélkül, nincs egészen hitvány (Schurke): „Im Menschenengeschlecht gibt es weder absolute Ehre noch absolute Ehrlosigkeit. In dem grossen Ehrenbuche jedes Menschen sind stets Einträge auf beiden Konten.“³⁴ A közönséges élet e két lapon írtat egyre-másra számítja. Másképen a jog: neki feladata a tételeket egyenként számítani, a minélfogva ítéletében nem lehet határozatlan, ingadozó: nem ismer compensatit. Ez a mai jog szempontja. Azon pillanatban, a midőn valaki mástól a teljesített kötelesség becsületét igaztalanul megtagadja: vele mint becselenséggel terhelttel bánik. Már pedig mindenkinek igénye van, hogy rosszabbnak ne vétetődjék, mint a milyennek magát mutatja. Tehát nem becsületének mennyisége, de a becstelenségtől ment voltának mértéke az irányadó. Ebben van a sértés lényege, és éppen azért nem is becsületsértés, hanem helyesebben becstelentítésnek (Verunehrung) kellene azt nevezni. Melynek ismervéit azután közelebből is körülírja, de a minék további elsorolása kérdéses megvilágíttatásához már nem tartozik.³⁵ Mert a mit én kerestem, csak az: valjón e kitűnő ember

³⁴ i. ért. 28. l

³⁵ I. ért. 30 és kv ll.

éles elméje csakugyan szabadúlt-e a hagyományos elmélet uyűgétől és nyújt-e támpontot, a melyről a becsület aktív méltatásának felújítása remélhető?

Az ítélet, azt hiszem, nem nehéz. Mert vajjon az intellectualis, immaterialis és idealis determinatiookban több pozitivitást kaptunk-e, mint a mennyit a régibb tanban találtunk? Vagy talán a kötelesség és szabad ténynyel való összetétel új és derít új világot, s fogja a zavart észjárását a helyes útra igazítani? Vagy végre positiv és direct védelem-e a mi a Verunehrung elméletében van nyújtva? Itéljen más másképpen, én mindebben a haladást és kibontakozást megtalálni nem tudtam; legkevésbé pedig az előnyös különbséget az antik rómaisággal szemben.⁸⁶ A fő és lényegesnek venni szokott kifogás ez ellen, hogy a polgárban (civis) elveszett az ember; hogy az existimatio pusztán egyoldalúlag jogi tartalmú; a mit közönségesen abból olvasnak ki és bizonyítanak, mert a római a rabszolgától az emberi méltóság elismerését megtagadta. Mennyit ér e kifogásbeli állítás, erre nézve csak arra óhajtanám becses figyelmüket felhívni: vajjon a civitas eszméjében és intézményi megállapításában maradt-e az emberméltóságból annyi, mint Binding „esoterikus jogbölcseleti“ tulajdonmányjaiban „üzleti könyvének feljegyzéseiben“ biztosítva van? Az a keresztényembség az ő demokratikus egyenletességével, csakugyan él-e a mai jogrend intézményeiben, s nincs már többé em-

⁸⁶ Inkább csak curiositasból utalok Binding „új“ elméletét illetőleg: Wolf i. m. Pars prima cap. III. §. 384 és squ. összevetésére.

beri állapot, melyben a kereszténység főparancsa érvényre ne jutna?

A milliók vágya és a valóság között tátongó nagy űr, a harcz hevességének és terjedésének szakadatlan fokozódása: bizony-bizony egyebet mondanak. Nekem pedig a legtöbbet azon teljes odaadással felvett lendületes munka, a mit a legújabb bölcséleti irány és hozzászegődött új tudomány, a *sociologia* végez; napról-napra növekedő világossággal mutatva ki, hogy az ember társadalmi és államethicai egyénisége a mai jogi rend keretében nemhogy teljességét, de inkább megfogyatkozását találta; mert az az ember-egyéni, melyet az érdekvédelem eszméje szerint az új jog magának kiformált: a legridegebb önző magaság, a felsőbb, tehát igazabb erkölcsi egységnek, a miből pedig egyéni becsét is eredőnek veszik, született ellensége.

Reméljük a küzdelem jobb végét!

*

Tisztelt egyetemi polgárok!

Fogadják Önök külön is szívből jövő üdvözetemet. Elhihetik, hogy szívesen önteném szavaimba mindazt, a mi tudós törekvéseimben lelkemnek lendületet, vágyaimnak irányt és mérsékletet, kitartásomnak szívósságot adott: hogy önöket is buzdítanám, bátorítanám s különösen, hogy éleszténém azt a szeretetet, a mi nélkül hiába hallgatják tanításainkat, hiába forgatják könyveiket. De tudom, hogy éppen az ilyen alkalmi intelmek, a tudomány ékes dícsérgetései mily felette ritkán keltik fel

annak kívánását s maradnak irányt mutató és a csüggedésben hiven támogató útitársak. Az is marad az én hitem, hogy hatni, ha tud, a mi székünk-ről is csak a tett fog: a jól teljesített kötelesség, a munka sikere.

És ki ne hallaná éppen ma, nemzetünk nagy esztendejében, a kötelességek komoly szózatát, ki ne érezné a vágyat, az elhatározást: hűnek és igaznak maradni hozzád drága hazánk, mindenben, a min jövődő sorsod megfordúl: a hozzád való szeretet mérhetetlenségében, a vágyak bölcs mérséklésében, a jól választott feladatok ernyedetlen teljesítésében!

Legyen hát intelem és a tudomány dícsérete a mi nem pihenő kötelességtudásunk. És legyen Önök részéről ifjú bajtársaink, a jövő záloga, hogy velünk lépést tartva, a tudás erejében hinni és abban is bízni fognak, hogy a megszerzés nehéz munkája, ha azt az ifjú hő vágyódása hatja át, siker nélkül nem maradhat.

S most már velünk ünneplő nagyrabecsült vendégeinknek is kegyességét megköszönve: az 1896/7 tanévet Isten nevében megnyitottam.
